

W m ~~unf~~

W
W
W W

~~W m~~

W m

1779

W m

I N I T I A
LOGICAE

IN

VSVM PRAELECTIONVM

CONGESSIT

HENRICVS SELS

PHILOSOPHIAE PROFESSOR.

CONFLUENTIAE

SUMTIBUS HUBERI 1778.

Philos. 361

²cc

1402 763 01

Praefatio.

Congessi hæc initia potissimam partem
ex *Baumgarteno* Philosopho e
Leibnizianis valde subtili, *Mejero* in
Baumgartenum Commentatore, *Anto-*
nio Genuënsi, *Storchenavio*, aliisque.
Addidi quædam, sed pauca, ut puto, cum
ceteris utilia Auditoribus meis, quibus ut

P r a e f a t i o.

pro viribus prodesse coner, & ratio officii postulat, & meus in adolescentes animus me impellit. Omisi nonnulla, quæ ab aliis, & iis ipsis, e quibus initia hæc selegi, sunt diligenter pertractata, scilicet: apodicticam, sive scientiam complete convincendi; methodum studendi, legendi, disputandi, doctrinam de errorum fontibus. Ratio facti breviter reddenda. De apodictica speciatim non egi: hæcenim, quantum quidem mihi videtur, in scientia demonstrandi continetur. Methodus studendi, legendi, & quæ eo pertinent, denique in rationem conceptus, judicia & ratiocinia resolvendi, rationes librandi, materiamque ipsam ponderandi recidunt, quæ tota docet Logica, quibusdam exceptis, quæ philosophiæ practicæ objecta sunt. Methodus disputandi sive socratica,
sive

Praefatio.

sive scholastica, aut alia quaecunque, arte demonstrandi dirigi debet. Ceremoniae in disputationibus usitatae dum videntur, discuntur. Reliqua ad mores pertinent. Fontes errorum tota philosophia conatur obstruere, sed obstruet nunquam: manet hominis intellectus finitus, manebunt praedudicia, sive ea in intellectu finito, sive in naturali dispositione corporis, sive in climate, sive in educatione & institutione, sive in perversa voluntate rationem suam habuerint, erunt illa semper inter homines, nec philosophia ea unquam exterminabit. Est usque adeo in praedudiciis id singulare, ut, qui nulli se obnoxios iudicant, laborent gravissimo, & perniciosissimo. Res est factis sufficienter comprobata. Ceterum non omne praedudicium

Praefatio.

error est, licet non sit iudicium stricte philosophicum: multa iudicia, quæ præiudicia sunt, vera sunt. Quæ tamen de præiudiciis monenda hinc inde erunt, in prælectionibus non omittentur. Logica dat regulas cognitionis perficiendæ, uberior explicatio dabit facta tum consona regulis, tum dissona, factorumque, quoad fieri poterit, rationem.

Prolegomena.

SECTIO I.
DE
COGNITIONE.

§. I.

Repræsento mihi, percipio, cogito. Repræs-
entatio, perceptio, cogitatio signant idem
sensu magis, quam explicatione, notum.

§. 2. Adverto, si mavis, percipio me per-
cipere, repræsentrare, cogitare, & sum mihi *con-*
*sci*us. Conscientia hic est advertentia ad perceptio-
nem, brevius: *apperceptio*.

§. 3. Percipio in uno, etiam in pluribus,
plura, quorum unum non est aliud, quod etiam
percipio, hinc *distinguo*. Perceptio diversitatis,
distinctio est.

§. 4. Dum plura & diversa percipio, *co-*
gnosco. Complexus perceptionum est *cognitio stri-*
ctius

Etius sumta. Latius sumta cognitio est repræsentatio qualibet.

§. 5. Id, quod cognosco, *objectum* (der Gegenstand) sive materiale cognitionis est.

§. 6. Cognitio objecti alicujus nuda, hoc est, sine adfirmatione, aut negatione alterius de objecto cognito, est *conceptus* (ein Begriff). Cognitio immediata relationis inter duo, aut plura objecta, conjuncta cum actu mentis relationem repræsentatam dari adfirmantis, est *judicium* (ein Urtheil). Cognitio relationis sic vestita, sed mediata, hoc est, ex assumpto quodam conceptu tertio, est *ratiocinium* (ein Schluß).

§. 7. Id, ex quo cognosci potest, cur aliquid sit, est *ratio* (der Grund); & id, quod cognosci potest, est *rationatum* (die Folge). E. g. Sol ortus ratio diei est, & dies rationatum.

§. 8. Id, quod continet rationem alterius, est *principium*; hinc, si continet rationem cognitionis, est *principium cognoscendi* (die Erkenntnisquelle).

§. 9. Ratio, cur cognoscam aliquid, modo est in sensatione (in der Empfindung), modo in ratiocinio, modo in testimonio; hinc triplex est cognoscendi principium, & triplex cognitionis medium: *Sensus* (internus & externus), *ratio* (die Vernunft), & *fides*.

§. 10. Cognitio ex sensatione est *physica* (eine sinnliche); empirica, exoterica. Cognitio
ex

ex ratiocinio est *logica* (eine vernünftige), rationalis, esoterica. Cognitio ex testimonio est *historica* (eine historische Erkenntnis).

§. 11. Cognitio *vera* est, quæ cum objecto convenit. *Falsa*, quæ non convenit cum objecto: quæ videtur convenire, re ipsa tamen non convenit, *apparens* (eine Scheinerkenntnis), & *error* est.

§. 12. Cognitio, qua objectum ab aliis discernitur, *clara* est; illa vero, qua objectum ab aliis discerni non potest, *obscura* est. Objectum obscurum vel *absolute* tale est, ita, ut ipsum nunquam, & a nullo intellectu clare possit cognosci, & est chymera; vel *relative* obscurum est, non est tale, quod ab hoc aut illo intellectu cognosci nequit, licet saltem ab aliquo cognosci possit.

§. 13. Cognitio clara variorum, quæ in objecto insunt, est *distincta*, intellectualis (eine deutliche). Clara quidem objecti, sed obscura variorum, quæ eidem insunt, *confusa*, indistincta, sensitiva est (eine verworrene, undeutliche Erkenntnis); qualis est cognitio colorum.

§. 14. Si clare cognosco convenientiam cognitionis meæ cum objecto, cognitio mea mihi *certa* est, si obscure, est *incerta*. Ex conscientia cognitionis claræ oritur status mentis, quem *certitudinem* dicimus *subjectivam* (die Gewisheit in dem Erkennenden).

§. 15. Certitudo excludit formidinem de errore: non tamen quotiescunque abest formido

erroris, adest certitudo. Incertitudo semper habet adjunctam formidinem de errore.

§ 16. Si illius, quod certe cognosco, oppositum absolute impossibile cognoscam, cognitio mea est *metaphysice* certa; quæ, si pro objecto habet rerum qualitates (die Beschaffenheiten), est proprie metaphysica; si vero rerum quantitates (die Größen), est *mathematica*, ob lucem suam præferenda methaphysicæ. Si oppositum tantum hypothetice impossibile cognoscitur, certitudo dicitur *moralis* (eine sittliche).

§ 17. Cognitio incerta vel talis est, ut plura cognoscantur ad veritatem cognitionis requisita, quam ad veritatem oppositi, & est cognitio probabilis (eine wahrscheinliche); vel pauciora, & est *improbabilis*; vel æqualia, & est *dubia*. Defectus omnis cognitionis, est *ignorantia*.

§ 18. Quo plura cognosco, eo magis *extensa* est cognitio; quo majora, eo *dignior*; quo fecundiora, eo *uberior*; quo clarius & distinctius, eo *intensior* est. Extensio (die Weitständigkeit), dignitas, vel nobilitas (die Würde, der Adel), ubertas (die Fruchtbarkeit), intensio (die innere Güte) perfectiones cognitionis sunt. Cognitio perfectionibus his ornata est *erudita* (eine gelehrte); cognitio erudita, si est cognitio ex rationibus, est *philosophica* perfectior; quanquam non est cognitio erudita, quæ non sit ex rationibus.

§ 19. Major & notabilior in cognitione ordo dicitur *methodus* die (Methode, oder bessere
Eins

Einrichtung der Erkenntniß). Hæc ad claritatem & distinctionem cognitionis necessaria est. Cognitio carens methodo *tumultuaria* est (ein Gemenge).

§. 20. In cognitione, in qua repræsentationes tali modo dispositæ sunt, quo una ex alia consequitur, atque ex ipsa dispositione repræsentationum nexus simul conspicuus redditur, est methodus *rationis* (die Einrichtung nach der Vernunft). Ratione enim nexus cognoscimus.

§. 21. Rationes (die Gründe), & rationata (7.) connexa sunt. Hinc ipsis positis, potest cognosci etiam nexus. In cognitione, in qua ante rationes repræsentantur, & tum earundem rationata, est methodus *synthetica* (die synthetische Einrichtung); in qua ante repræsentantur rationata, & tum eorundem rationes, est methodus *analytica* (die analytische Einrichtung der Gedanken). Methodus synthetica adcuratior est *mathematica*, quia mathematici eandem præ cæteris in suis cogitatis observant.

SECTIO II.

DE

PHILOSOPHIA.

§. 22.

Philosophari est cognoscere ex rationibus, & perfectius, *philosophari* est erudite (18.) ex rationibus cognoscere; hinc ex rationibus clare
&

& distincte, adeoque simul certo cognitis veris. Cognitio certa ex certis rationibus est *scientia subjective*; & qui certa ex certis cognoscit, *demonstrat*.

§ 23. Philosophus perfectior certa ex certis cognoscit, adeoque demonstrat. Qui tantum ex rationibus probabilibus (17.) cognoscit aliquid, non habet illius cognitionem philosophicam perfectam. Qui ex improbabilibus, dubiis (17.), falsis (11.) cognoscit, aut se cognoscere putat, in iis non est philosophus.

§ 24. Veritatum de eadem re, quæ inter se connexæ sunt, demonstratarum complexus est *scientia objective sumta*.

§ 25. Veritates de rerum qualitatibus demonstratæ constituunt scientiam qualitatum, & de quantitativibus, scientiam quantitativum.

§ 26. *Philosophia* est complexus veritatum de rerum qualitatibus connexarum & demonstratarum. Et *Mathesis* est complexus veritatum similis de rerum quantitativibus. Hinc differunt: utraque tamen scientia est.

§ 27. Scientia de rerum omnium qualitatibus omnibus & singulis esset philosophia perfectissima: sed talis nec fuit, nec est, nec erit inter homines: ignoramus scilicet plurima, scimus pauca. Hinc omnis philosophia humana imperfecta, & una imperfectior altera, & quædam solo nomine philosophiæ, imo indignæ hoc nomine.

§. 28. Philosophia, ut modo inter homines exculta est, considerat, *ens*.

I. In genere

ontologia (die Grundwissenschaft).

II. In specie

A) *Necessarium*, *Theologia naturalis* (die Lehre von Gott aus der Vernunft).

B) *Contingentia*

a) in genere

Cosmologia (die Lehre von der Welt).

b) in specie in hoc mundo

α) *corpora*, quoad nexum

1) *effectivum*, *Physica* (die Naturlehre).

2) *Finalem*, *Theologia physica* (die Lehre von den Zwecken der Dinge in der Natur).

β) *Spiritus*

a) in genere, *Pneumatica* (die Geisterlehre).

b) in specie animam humanam.

1. *Generatim*, *Psychologia* (die Seelenlehre).

2. *Speciatim*, *ratione facultatum*.

A) *Cognoscitiva*

a) *inferioris*, *Aesthetica* (die Wissenschaft des Schönen).

b) su-

b) Superioris, *Logica* (die Vernunftlehre).

B) Appetitiva, *practica* (die praktische Weltweisheit).

a) in genere, *universalis*, seu *prima*.

b) in specie respectu obligationum

A) externarum in statu

1. naturali, *jus natura* (das natürliche Recht).

2. Sociali

a) generatim, *jus sociale* (das gesellschaftliche Recht).

b) Speciatim in statu

a) domestico, *jus economicum* (das allgemeine Recht des Hauses).

β) civili, *jus civitatis universale* (das allgemeine Stadtrecht).

a) Intra civitatem, *jus publicum universale* (das allgemeine Staatsrecht).

b) Foris, *jus gentium* (das Völkerecht).

B) Internarum, in statu

1. naturali, *Ethica* (philosophia moralis, die natürliche Sittenlehre).

2) Sociali, *prudentia socialis* (die Klugheit im gesellschaftlichen Leben).

a) In

- a) In statu domestico, *prudentia economica* (die Klugheit im Hause).
b) In statu civili, *Politica* (die Staatsklugheit).

§. 29. Non omnium Philosophorum philosophia est eadem (27.), nec omnium temporum; hinc *antiqua, media, recentior* distingui possunt, aut statui tres periodi temporum, *prima, secunda & tertia* periodus.

A) PRIMA PERIODUS.

<i>Philosophi.</i>	<i>Doctrina.</i>	<i>Annus ante C. N.</i>
a) Chaldæi. Zoroaster. Belus Rex. Berofus.	Astronomia. Astrologia. Superstitiosa.	incertus.
b) Persæ. Zoroaster-Zerdusht.	Unum principi- um, forte solem, statuit. Religio juncta Metaphysicæ.	incertus.
Hystaspes. Ostanes.		
c) Phœnices. Moschus.	Doctrina de ato- mis. Reinauticæ initia. Translator litera- rum in Græciam.	incertus.
Cadmus.		
d) Aegyptii. Athotis, sive Hermes. Siphoas, sive Tris- megistus.	Disciplinæ varæ, præsertim geo- metria, symbola, & figuræ hiero- glyphicæ; trans- migratio anima- rum, sive metem- psychosis.	incertus.
		e) Græcæ

e) Græci.

α) a Talete.

I) Secta jonica.

Thales Milesius.	Politica. Geometria. Astronomia. Physica. In qua unum principium rerum aqua.	Floruit circa 640.
------------------	---	--------------------------

Anaximander.	Inventor sphaeræ & mapparum.	547.
--------------	---------------------------------	------

Anaximenes Mile- sius.	Inventor horolo- gii solaris. Unum rerum principi- um aër.	
---------------------------	---	--

Anaxagoras Clazo- menius.	Spiritus divinus principium re- rum. Similitudo omnium partium. Luna habitatur.	500.
------------------------------	---	------

Archelaus Physi- cus.	Ob Physicam ex Jonia Athenas translatam. In- differentia actio- num humanarum in se.	444.
--------------------------	---	------

2) Secta Socratica.

Socrates Atheniensis.	[Oscor Sophistarum interrogando & respondendo do- cebat philosophi- am moralem.]	430.
Xenophon.		360.
Aeschines.		

3) Secta Cyrenaica.

Aristippus Cyrenen- sis.	[Summum bonum voluptas.]	400.
Arete filia Aristippi.		
Hegesias.	[Mors vitæ præfe- renda.]	
Theodorus Atheus.		

4) Secta Megarica.

Euclides Megarensis.	[Sophismata & contentiones re- duxit. Unde Eri- stici.]	400.
Eubulides. —		
	[Inventor soritis.]	

5) Secta Eliaca ab urbe Eli.

Phædon Eliensis.	[Philosophia mo- ralis.]	400.
Plifanus.		
Menedemus.		

6) Academia.

a) Verus.

Plato Atheniensis.	[Physica. Meta- physica. Philo- sophia moralis. Theologia.]	370.
Speusippus.		
Xenocrates.		
Polemo.		
Crantor.		

b) Me-

b) Media.

Arcefilas Pitaneus.	[Acatalepsia, sive]	300.
Lacydes.		
Evander.		
Egesinus.		

c) Nova.

Carneades Cyrenensis.	[Est veritas ita ab-]	140.
Clitomachus.		
Philo.		

[dita, ut sine er-]
[roris periculo ne-]
[queat a falsitate]
[discerni. Hinc]
[dubitandum de]
[omnibus.]

7) Secta Peripatetica.

Aristoteles Stagyrita.	[Poësis, Rhetorica.]	350.
Theophrastus Ere-		
sus.		
Strato Physicus.		
Lycø.	[Logica, Physica.]	
	[Metaphysica.]	
	[Ethica, Politica.]	

8) Secta Cynica a Cynosarge, loco quodam sic dicta.

Antisthenes Atheni-	[Virtus in rigore]	380.
ensis.		
Diogenes Canis.		
Monimus.		
Onesicritus.		
Menedemus.		

[vitæ.]

9) Secta Stoica a stoa Porticu.

Zeno Citticus.	In virtute beati- tuto.	} 300.
Chrysiippus.	A logica sua cele- bris.	
Zeno Tarsensis.	Fatum Stoicorum	
Diogenes Seleuciensis. Panætius Rhodius.	varie ab ipsis ex- plicatum.	

β) a Pythagora.

1) Secta Italica.

Pythagoras in insula Phœnicia: Samos natus, primus di- ctus philosophus.	Mathesis. Musi- ca. Ethica. Theo- logia. Metem- psychosis in Græ- ciam invec̄ta.	Circa 497.
Architas Tarentinus.	Fertur cathego- riarum author, multaque ad me- chanicam addi- disse.	408.
Philolaus Crotonia- tes.	Motus terræ circa solem, dogma Py- thagoræorum per ipsum innotuit, uti & plura alia.	

Timæus Locrus.

2) Secta Elealica ab urbe Elea vel Velia.

Xenophanes Colophon. { Ex nihilo nihil } 442.

Parmenides. { fit; hinc æterni-

Melissus. { tas mundi.

Zeno Eleates. { Dialecticæ, ut fer-

Leucippus. { tur, author. } 420.

{ Doctrinæ de ato-

{ mis in Græcia

{ suscitator. }

Democritus Abderites.

Protagoras. { De existentia Dei }

{ dubius. }

Heraclitus, a quo { Noluit intelligi. }

secta Heraclilea nul-

lius nominis. }

Anaxarchus. { } 350.

3) Secta Pyrrhonica.

Pyrrho Eleates. { Scepticismus. } 342.

Eurylochus. }

Philo Atheniensis. }

Timon Phliasius. }

Secta Epicurea. { } 290.

Epicurus Gargetius. { Regula de sensibus,

{ prænotione, volupta-

{ te & vocibus In Phy-

{ sificis doctrina de ato-

{ mis: in Ethica, sum-

{ mum hominis bonum

{ voluptas. Ob hanc do-

{ ctrinam a posteriorum

{ aliis graviter accusa-

{ tus, defensio ab aliis. }

Polianus Lampfacenus &c.

B 3

B) SE-

B) SECUNDA PERIODUS.

a) Eclectici.		Sæculum
1) Ethnici.		p. C. N.
Potamon Alexandri- nus.	[Ex variis vete- rum, præsertim Pythagora & Pla- tone concinna- runt suum systema oppositum Chri- stianis.]	1mo.
Plotinus.		3tio.
Porphyrius.		3tio.
Jamblychus &c.		3tio.
2) Christiani.		
Athenagoras Athe- niensis.	[In arte ratioci- nandi Aristote- lem, in moralibus ex parte Stoicos, & in theologicis ex parte Platoni- cos secuti sunt.]	2do.
Pantænas.		2do.
Clemens Alexandri- nus.		3tio.
Ammonius Saccas.		3tio.
Origenes &c.		
b) Peripatetici novi.		
Alexander Aphrodi- siensis Romæ.	[Commentator in Græcos.]	3tio.
Alfargan.		[Commentatores infelices in Ari- stotelem.]
Affarabi.	10mo.	
Avicenna.	11mo.	
Averroes.	13tio.	
c) Peripatetici scholastici sub finem.		
Abailardus.	[Partim nomina- listæ, partim rea- listæ.]	11mo.
Petrus Lombardus.		12mo.
Robertus Pullus.		12mo.
Albertus magnus.		13tio.
d) Scho.		

d) Scholastici.

Thomas Aquinas. [Ab hac schola] 13to.

Joannes Duns, Sco- [Thomistarum.]
tus &c. &c. [Schola Scotista-] 14tio.
[rum.]

C) TERTIA PERIODUS.

Laurentius Valla, [Inter alia scripsit] Annus
Romanus. [tractatum de falso] post C. N.
[& vero.] N. M.
1415. 1465.

Marsilius Ficinus, [Platonem & Plo-] 1433. 1499.
Florentinus. [tinum in lin-
guam latinam
transtulit, varia-
que edidit opera,
collecta in unum
volumen, impres-
sa Basileæ 1561.
& 1576.]

Picus, Mirandola- [Pythagoræus.] 1463. 1494.
nus, Italus. [Tractatus ipsius
editi sunt Basileæ
1601. &c.]

Vives, Hispanus. [Scripsit inter alia] 1492. 1540.
[tractatum de rui-
na scientiarum,
editum Basileæ
1555.]

- Petrus Ramus, Gal-
lus, Inter alia scripsit
scholarum diale-
cticarum libros
20., de arithme-
tica 2. & 27, de
geometria, 1502. 1571.
inLaniens
Parissina.
- Telesius, Italus, De natura juxta 1509. 1588.
propria principia
libri 2. de mari
liber unus & de
colorum genesi.
- Justus Lipsius,
Belga, Stoicus, ad stoi- 1547. 1666.
cam philosophi-
am libri 3. cet.
editi Antverpiæ
1636.
- Franciscus Bacon de
Verulamio, Anglus, Parens physicae 1561. 1626.
experimentalis,
inter alia scripsit
organon scientia-
rum; opera ipsi-
us edita sunt Lon-
dini editione pul-
cerrima post mor-
tem ipsius.
- Gallilæus Gallilæi,
Pisanus, Multa in physicis 1564. 1641.
& mathematicis
detexit. Plurima
ipsius opera edita
sunt Florentiæ
1718.

- Petrus Gassendi, Gallus, [Epicurum ab erroribus purgavit. Opera ipsius 6. tomis in folio edita sunt Parisiis 1658.] 1592. 1655.
- Renatus Cartesius, Gallus. [Renovavit in philosophicis multa non æque in omnibus felix. Opera ipsius prodire Amstelodami 1664.] 1596. 1650.
- Honoratus Travigallus. [Philosophia universa. Dialogus de motu terræ. Synopsis optica. Opus physicum &c.] 1607. 1688.
- Isaacus Newtonus, Anglus. [Principia philosophiæ naturalis mathematica. 1687. tractatio de lumine & coloribus 1704. edita &c. in physicis, & mathematicis princeps.] 1642. 1727.

Guilielmus Leibnizius, Germanus, Lipsiensis. Nova in philosophiam systemata invexit. Scripsit praeter alia libellum de bonitate Dei, sive theodiceam. In metaphysicis primus. 1646. 1716.

Christianus Wolfius, Wratislaviensis Silesius. Pluribus voluminibus integram complexus est philosophiam methodo mathematica adornatam &c. &c. &c. 1679. 1754.

SECTIO III.

DE

L O G I C A.

§. 30.

Logica est complexus regularum, secundum quas intellectus noster dirigendus est ad cognitionem perficiendam (18.).

§. 31. Regulae debent esse verae, & ex certis rationibus debent clare & distincte posse cognosci, esse verae; hinc demonstrari. Earundem igitur in unum collimantium complexus, est scientia objective (24.). Ergo logica scientia est, & valde utilis.

§. 32.

§. 32. Regulæ debent posse applicari: ceteroquin inutiles sunt. Complexus regularum logicæ sine applicatione consideratarum, est *logica theoretica*; complexus regularum logicæ applicatarum, est *logica practica* (die angewendete Vernunftlehre).

§. 33. Logica, quæ agit de perficienda cognitione, agit de perficiendis conceptibus, judiciis & ratiociniis (6.); & hæc *generalis* dicitur. Quæ agit de iisdem perficiendis per sensus, per rationem, per testimonia (9.), dicitur *specialis*, ad quam non inutiliter *hermeneutica* accedit; & quoniam circa pauca possumus habere cognitionem certam, in multis tantum probabilem; in probabili-bus tamen melius judicare ad perfectionem cognitionis pertinet; hinc & utilis est de *probabilitate* tractatio pertinens ad logicam; aut potius novam logicæ speciem constituens. Unde logicæ partes sunt

A) generalis

1) de conceptibus, *noetica* (die Lehre von den Begriffen), cap. I.

a) de conceptibus ipsis, sect. 1.

b) de eorundem signis, sive symbolis

1) generatim,

2) speciatim de terminis, sect. 2.

c) de conceptuum definitionibus (von den Erklärungen), sect. 3.

d) de divisionibus, sect. 4.

2) de judiciis & propositionibus, *thetica* (die Lehre von den Sätzen), cap. II.

3) de

3) de ratiociniis *dianoetica* (die Lehre von den Vernunftschlüssen), cap. III.

B) *Specialis*

1) de cognitione per sensum, *empyrica* (die Wissenschaft zu erfahren), cap. I.

2) de cognitione per rationem, *logica strictissime sumta*, cap. II.

3) de cognitione per testimonium, *martyrocritica* (die Wissenschaft zu glauben), cap. III.

4) de cognoscendo authoris sensu, *hermeneutica* (die Auslegungskunst).

5) de cognitione probabili, *pitbanognostica* (die Lehre von dem Wahrscheinlichen).

Logica generalis.

CAP. I.
DE CONCEPTIBUS.

SECTIO I.

DE

CONCEPTIBUS IPSIS.

§. 34.

Cognitio objecti alicujus sine affirmatione, aut negatione, est *conceptus* (6). Objectum ipsum *conceptus objectivus* (der Begriff nach seinem Gegenstande), cognitio ipsa *conceptus formalis* est (der Begriff in sich).

§. 35. Id, per quod objectum determinatur, ratio *determinationis*, *distinctionis* (3) objecti ab aliis est, & dicitur *nota*, *character*, vel *discrimen rei* (ein Merkmal).

§. 36. *Nota rei* 1. *positiva* est, aut *negativa*: prior est, per quam mihi aliquid tanquam praesens in re praesente; posterior, per quam mihi aliquid tanquam a re absens represento. Doctrina e. g. est *nota positiva*, & *ignorantia* est *nota negativa*. 2. *Propria*, vel *communis*: illa est, quae reperitur tantum

tum in uno; hæc, quæ in pluribus reperitur. Tres lineæ in extremis punctis concurrentes nota trianguli propria est, & clausum spatium nota communis. 3. Vel *sufficiens*, vel *insufficiens*: illa est, per quam res satis determinatur, & hæc, per quam res non satis determinatur. Notæ communes semper sunt insufficientes. 4. Vel *fœcunda*, vel *sterilis*: illa est, quæ multiplex discrimen, & a multis exhibet; hæc, quæ non multiplex discrimen, & a paucis ostendit. Ratio in homine est nota fœcunda; existentia ejus est nota sterilis. 5. Vel *magna*, vel *parva*: illa magnum; hæc exiguum discrimen exhibet: in homine cum brutis collato ratio est etiam nota magna; decem articuli pedum nota parva sunt. 6. Vel *constans*, vel *variabilis*: illa est, quæ abesse non potest; hæc, quæ potest abesse. Constantes vel primæ sunt, & rationes reliquarum notarum, & dicuntur *essentiales* (die wesentliche Stücke), vel ex primis profluunt, & sunt attributa (Eigenschaften). Essentiales notæ, & attributa sunt internæ necessariæ rei. Notæ variabiles, si sint internæ rei, dicuntur *modi* (zufällige innerliche Beschaffenheiten), si sint externæ, sunt *relationes* (Verhältnissen). Clausum spatium tribus lineis notæ essentielles trianguli sunt, tres anguli attributa, color laterum modus, æqualitas cum alio relatio est. 7. *Mediata*, vel *immediata*: illa est nota notæ rei; hæc nota rei tantum. Ratio est nota immediata animæ rationalis, & repræsentatio nexus rerum est ejusdem animæ nota mediata.

§. 37. Objectum notis suis propriis determinatum est *singulare* (ein einzelnes bestimmtes Ding),

Ding), five individuum. Objectum notis suis propriis non determinatum, est indeterminatum, commune, universale (unbestimmt, gemein).

§. 38. Conceptus objecti singularis est *idea*; objecti communis est *notio* (ein mehreren gemeiner Begriff). Conceptus Ciceronis est *idea*, conceptus oratoris est *notio*.

§. 39. Omne objectum vel commune est, vel singulare. Hinc omnis conceptus vel *idea* est, vel *notio*.

§. 40. In omni conceptu sunt notæ, quarum quælibet unum est, & cum conceptu simul repræsentatur; adeoque adsunt conceptus plures, qui sunt notarum conceptus: hi dicuntur ipsum conceptum, cujus notas repræsentant, *ingredi*, five *in eodem contineri*, & eidem *convenire* strictius (kommen in den Begriff hinein, sind in demselbigen enthalten). Ii conceptus, qui tantum in alio repræsentari possunt, eidem conveniunt latius, & illum, cui conveniunt latius, non ingrediuntur. Sic conceptum hominis ingreditur conceptus animalis, non vice versa.

§. 41. Notio repræsentat objectum commune (38.) adeoque notam, quæ reperitur in pluribus; hinc notio alios conceptus ingreditur. Conceptus, quos notio ingreditur, dicuntur *sub notione contenti*, & ad eandem referuntur. Notio figuræ *sub se* continet conceptus trianguli, quadrilateri &c. Triangulum & quadrilaterum ad figuras referuntur.

§. 42. Conceptus, qui alium sub se continet, respectu hujus dicitur *superior* (der obere, oder

oder höhere); qui vero sub alio continetur, respectu ipsius inferior dicitur (der untere, oder niedrigerer Begriff).

§. 43. Conceptus superior repræsentat id, quod est suis inferioribus commune; hinc nihil est in superiore, quod non sit in inferioribus ejus singulis. Inferiores conceptus simul sumti constituunt superioris *ambitum* (den Umfang des höhern Begriffes). Ad notionem trianguli, triangula pertinent omnia, nihilque est in nozione trianguli, quod non sit in triangulis singulis.

§. 44. Conceptus sibi mutuo convenientes, & ejusdem ambitus sunt *reciproci* (Wechselbegriffe). Conceptus trianguli, & figuræ tribus lineis clausæ sunt reciproci.

§. 45. Conceptus inferior semper minus communis est suo superiore; hinc magis determinatus; habet ergo notas plures; adeoque non, quidquid est in inferiore, est in superiore: sic non est in omni triangulo illud, quod est in æquilatero.

§. 46. Conceptus inferiores contenti sub superiore vel sunt *idea*, vel *notiones* (38): si primum: conceptus superior est *species*, notio speciei (Art, oder Gattungsbegriff); si alterum, conceptus superior est *genus*, notio generis (eint Geschlechtsbegriff). Conceptus trianguli æquilateri speciei notio est; conceptus trianguli generis est notio.

§. 47. Genus vel *summum*, vel *intermedium*, vel *infimum* est. Primum est notio generis,

ris, quæ sub nulla alia continetur; secundum est notio contenta sub alia; tertium est notio generis, quæ tantum sub aliis continetur, sub se vero immediate habet speciem. E. g. ens, substantia, animal.

§. 48. Notæ conceptus inferioris in superiore non contentæ sunt inferioris *differentia* (der Unterschied, oder die genauere Bestimmung). *Differentia*, quæ est inter notiones specierum, *specificæ*, quæ est inter notiones generum, *genericæ*, quæ est inter ideas, *differentia* individuorum, aut *numerica* est: prima est inter hominem, & brutum; secunda inter animal, & plantam; tertia inter Cæsarem, & Pompejum.

§. 49. Notio, quæ singularis sub aliquo conceptu contentis strictius convenit, dicitur *universalis* (ein allgemeiner), quæ aliquibus tantum inferioribus convenit, *particularis* est (ein besondrer unbestimmter Begriff): notio hominis universalis est; notio eruditi, relate ad inferiores conceptus sub conceptu hominis contentos, est particularis.

§. 50. Cognitio alicujus orta per sensum, sive externum, sive internum, conceptus *intuitivus* est (ein durch die Sinne, oder Empfindung erhaltener Begriff): Conceptus quarundam animæ qualitatum sunt ex sensu interno, rerum corporum ex sensu externo.

§. 51. Quod percipio per sensus, existit, quod existit, est propriis suis notis determinatum; hinc singulare; Conceptus alicujus singularis est

idea (38); ergo omnis conceptus per sensum idea est: sed tamen non omnis idea est conceptus per sensum.

§. 52. Conceptus ex testimoniis aliorum est *historicus* & *stricte*, si is, qui testatur, id, quod testatur, est expertus: si minus, est *historicus* in sensu latiore. Omnis conceptus per fidem est *historicus*.

§. 53. Si attentionem ab uno objecto dirigo ad aliud, & per hoc cognitionem illius objecti, a quo attentionem revoco, obscurō, tunc *abstraho*. Conceptus, per abstractionem formatus, *abstractus* dicitur (ein abgefonderter Begriff).

§. 54. Formaturus conceptum abstractum assumat conceptus inferiores tot, quot haberi possunt; attendat ad horum quemvis, & ejus notas, quantum fieri potest, clare cognoscat; conceptus omnes inter se conferat, & quid commune habeant, dispiciat; notam communem, relictis aliis, seorsim cogitet, & formavit conceptum abstractum. Hinc patet, omnem notionem esse conceptum abstractum, cum formetur abstrahendo ab inferiorum differentia.

§. 55. Si cum conceptu quodam cogitetur alius, aut etiam plures, & hi tanquam unum represententur, formatur conceptus per *combinationem*; ita formatus dicitur *combinatus* (ein verbundenener Begriff). Conceptus non combinatus *simplex* est. Conceptus figuræ est *simplex*, figuræ quadrilateræ est *combinatus*.

§. 56. Conceptus, quorum unus alteri nec strictius, nec latius convenit (40), ipsi repugnat. Conceptus combinatus ex repugnantibus, chymera est. E. g. trianguli quadrilateri conceptus.

§. 57. In combinatione conceptuum vel cognoscitur convenientia eorundem ex ratione, adeoque philosophice, vel non; si primum, conceptus est *rationabiliter* combinatus; si alterum, est *arbitrarie* (*willkürlich*) combinatus.

§. 58. Conceptus, qui cum alio combinatur, vel in eo jam contentus est, & dicitur *latius* combinatus, vel in eo contentus non est, & dicitur *strictius* combinatus. In conceptu hominis, contentus est conceptus rationalis, non vero conceptus eruditi.

§. 59. In combinatione strictiore vel conceptus determinatus est combinatione conceptuum notarum propriarum, vel tantum combinati sunt conceptus notarum communium: si primum, conceptus combinatus est idea; si alterum, est notio.

§. 60. Combinaturus seorsim cogitet conceptus combinandos, eosque evolvat, tum inter se conferat, & convenientiam eorundem determinet philosophice. Ideas combinatione formaturus attendat ad notas objectorum proprias; & notiones combinatione formaturus attendat ad notas communes. Combinaturus arbitrare caveat, ne repugnantes combinet.

§. 61. Conceptus hominum primi, & verisimilium omnes ex sensibus ortum habent. Circa

- id vero, quod sentimus, vel ita versamur, ut totum percipiamus, vel ita, ut a quibusdam ipsius determinationibus abstrahamus, vel easdem combinemus. Hinc omnis noster conceptus, si originem spectemus, vel est per sensum, vel per abstractionem, vel per combinationem formatus.

§. 62. Conceptus cum objecto suo conveniens *verus*, cum eodem non conveniens *falsus* est (II.); omnis conceptus objecti possibilis *verus* est conceptus, & objecti impossibilis *falsus* est. Conceptus tantum apparens *deceptor* est (ein Trugbegrif).

§. 63. Conceptus omnis vel est *clarus*, vel *obscurus*; hic vel absolute, vel relative talis (12.).

§. 64. Conceptus *clarus* vel *distinctus* est, vel *confusus*. *Distinctus* est, in quo objecti notæ clare repræsentantur; *confusus*, in quo notæ obscure repræsentantur.

§. 65. Conceptus *distinctus* vel est *complete distinctus* (ausführlich deutlich), vel *incomplete*: prior est, in quo tot notæ clare repræsentantur, quot sufficiunt ad objectum omni tempore, omni loco, in quavis circumstantia ab aliis objectis discernendum. Conceptus, in quo non sunt notæ ad hoc sufficientes clare repræsentatæ, est *incomplete distinctus*.

§. 66. In conceptu *distincto*, si præterea notæ omnes *distincte* repræsententur, erit ipse *adequatus* (vollständig deutlich); si clare quidem, sed confuse, erit *inadequatus*; si notæ notarum *distinct-*

distincte repræsententur, erit conceptus *profundus* (ein tiefer Begriff).

§. 67. Conceptus distinctus, in quo nec plures, nec pauciores notæ repræsentantur, quam ad completum sufficiunt, est *determinatus* (ein ganz genau bestimmter), & *purus* (reiner, netter Begriff). Huic opponitur conceptus *indeterminatus* (ein unbestimmter Begriff), qui, si habeat pauciores notas, quam ad completum sufficiunt, dicitur *incompletus* (ein mangelhafter); si habeat notas plures, dicitur *abundans* (ein zu weitläufiger); si habeat notas anceps (zweydeutige Merkmale), dici potest *fluctuans* (ein schwankender Begriff).

§. 68. Conceptus suos perfecturus sumat a) objectum unum: ad hoc 1. attendat, sive faciat, ut ipsum clare cognoscat; 2. resolvat objectum in suas notas; 3. ad has successive attendat, sive reflectat; 4. easdem inter se conferat; 5. & omnes simul sibi sistat. Hoc ipsum instituat circa quamvis notam, quæ resolvi potest, donec deveniat ad notam ulterius non resolubilem vel absolute, hoc est simplicem (ein in sich unauf lösliches Merkmal), vel respective (beziehungsweise unauf lösliches).

b) Objecto uno ita lustrato, lustret similiter & alia proximius similia.

c) Hæc conferat inter se videatque, quas notas quodvis proprias sibi, quas cum aliis communes habeat (36.).

d) In unoquoque detegat notas constantes, & variabiles. Quod fieri potest a) mutando circum-

stantias: quæ notæ variantur mutatis circumstantiis, variabiles sunt; quæ in omnibus circumstantiis manent eadem, verisimiliter constantes sunt.

b) Auferendo notas, quibus ablatis res non destruitur, variabiles sunt; quibus ablatis res destruitur, certo constantes sunt; & quidem essentielles, si primæ sint, & rationes reliquarum etiam constantium.

e) Abstrahat notas communes a propriis.

f) Notas combinet modo cum hac, modo cum alia, & communes combinando determinet.

§. 69. Universam multitudinem, sive copiam conceptuum (der Reichthum als Begriffen) acquiritur; conceptus acquisiti perficiuntur attentione, resolutione, sive analysi, reflexione, abstractione, combinatione, sive compositione. Hinc & cognitio his mediis perficitur extensive, & intensive (18.).

SECTIO II.

DE

SIGNIS CONCEPTUUM.

§. 70.

Signum generatim est id, cujus conceptus etiam alterius conceptum excitat, sive: est medium, ex quo cognosci potest alterius cujusdam existentia; hoc alterum *signatum* (das Bezeichnete) etiam *significatus* est (die Bedeutung, in so fern
sie

sie dem Bezeichneter als der Folge, oder dem Zwecke des Zeichen beygelegt wird). Hinc signum est ratio, & signatum rationatum ejus; adeoque inter signum & signatum datur nexus, qui est significatio, vis, potestas signandi (die Bedeutung, in so fern sie dem Zeichen als dem Grunde beygelegt wird). Nexus, si sit ex natura signi, signum dicitur *naturale*, si sit ex arbitrio signantis, dicitur *arbitrarium*. Respiratio est signum naturale vitæ; signa æqualitatis, majoritatis &c. apud Mathematicos arbitraria sunt.

§. 71. Signum, cujus conceptus signati conceptum determinatum (67.) excitat, dicitur *congruum*, quadrans (anpassendes). Signum, cujus conceptus signati notas, earumque inter se nexum, in suis notis, earumque nexu exprimit; sive quod tale est, ut omnia, quæ ex ipso tam secundum se, quam in nexu cum aliis spectato, inferri possunt, de signato ipso valeant, dicitur *significans* (bedeutendes). Cujus & facilis usus, & ex ipso facilis cognitio signati, est signum *facile* (ein leichtes). Congruentia, significatus, & facilitas signi, perfectiones ipsius sunt.

§. 72. Signum, cujus conceptus non excitat signati conceptum determinatum, est *incongruum*. Signum, quod puratur esse signum, & non est alicujus signum, est *inane*; quod plura & diversa signat, est *vagum*; quod aut non potest facile adhiberi, aut quo adhibito, tamen ex ipso non potest facile cognosci signatum, aut in quo

utrumque accidit, est signum *difficile*. Signa, quibus unum, aut plura ex enumeratis adplicari debent, universim signa deficientia sunt (mangelhafte Zeichen).

§. 73. Conceptus ex signis *symbolicus* est (ein Begriff aus den Zeichen, symbolischer Begriff).

§. 74. Signum conceptus est *terminus*, sive *symbolum* (ein Ausdruck); & conceptus termino signatus est significatus ut finis termini (70.). Terminus apud Logicos *vocabulum* est.

§. 75. Qui utitur terminis ad conceptus suos alteri significandos, *proponit*; qui significatum ex termino cognoscit, *intelligit terminum*; qui vero ex termino significatum intelligit, quem proponens significare voluit, *intelligit proponentem*. Potest intelligi terminus, & tamen non ideo proponens.

§. 76. Terminus signat conceptum; hinc totuplex est terminus, quotuplex conceptus: singularis, communis, abstractus, combinatus, sive complexus, simplex &c.

§. 77. Terminus vel est unius tantum significatus, vel plurium: si primum, dicitur *univocus* (ein eideutiger), si alterum, est *aquivocus* (ein zweideutiger Ausdruck), qui etiam vagus, & ambiguus dicitur. Hic, si ad certum significatum determinetur, dicitur *figi* (seine Bedeutung wird festgestellt).

§. 78. Significatus termini *proprius* (eigentliche Bedeutung) est ille conceptus, ad quem significandum terminus primario est assumtus. Significatus *improprius*, translatus, tropicus (uneigentliche, figurliche Bedeutung) est conceptus, ad quem significandum terminus primario non est institutus, qui tamen cum proprio hujus termini significatu connexionem habet, vel majorem, vel minorem. E. g. *Nervus belli pecunia*.

§. 79. Termini plures ejusdem significatus, & linguæ sunt synonymi (gleichviel bedeutende Ausdrücke); si sint perfecte synonymi, sunt *tautologici*.

§. 80. Terminus signans conceptum in vita communi occurrentem *vulgaris*; signans conceptum disciplinæ tantum & artibus proprium est *technicus* (ein Kunstwort).

§. 81. Termini, quorum significatum etiam minus attenti, intelligere videmur, *familiares* sunt (geläufige Ausdrücke).

§. 82. *Ufus loquendi* in aliqua lingua (der Sprachgebrauch) est consensus plurium in vita communi certo termino certum conceptum significandi. Si talis consensus in disciplinis occurrit, *receptus terminorum significatus* dicitur (der gelehrte Sprachgebrauch).

§. 83. Terminus *verus* est, qui signat conceptum verum; *falsus*, aut inanis est (ein leerer Ausdruck), qui signat conceptum falsum. Termini

mini seorsim veri combinatione sæpe falsi redduntur, præsertim familiares. E. g. Dum germanus diligens alterius studium his terminis significare vult: Er studieret wie ein Pferd.

§. 84. Terminus *clarus* est, cujus significatus est clarus; *obscurus*, cujus significatus obscurus est, vel absolute, & hic esset terminus falsus, vel respective: obscurus, in quantum ejus significatus non facile cognoscitur, dicitur *non intelligibilis* (*unverständlich*), vel absolute, vel respective. Qui utitur terminis intelligibilibus, *perspicuus* est (*redet deutlich, verständlich, faßlich*).

§. 85. Terminus, cujus significatus clare cognoscitur verus, est *certus*; cujus significatus non clare cognoscitur verus, est *incertus*.

§. 86. Veritas, claritas, intelligibilitas, certitudo terminorum perfectiones sunt, & media, quibus præcavetur *logomachia* (*der Wortstreit*).

SECTIO III.

DE

DEFINITIONIBUS.

§. 87.

Definitio logica (eine logische Erklärung) est conceptus distinctus determinatus (67.) terminis expressus. E. g. Triangulum est figura tribus in eis terminata. Conceptus definitus *definitum* (*der erklär*

erklärte Begriff), ipsa definitio *definiens* (der erklärende Begriff) dicitur.

§. 88. Conceptus distinctus non determinatus sive *mancus*, sive *abundans* (67.) terminis expressus est *descriptio* (eine Beschreibung). E. g. Homo est animal sagax, memor, plenum rationis, & consilii; & hic hominis conceptus est abundans. Descriptio vaide abundans *definitio exegetica* dicitur, licet non sit definitio. E. g. Declaratio alicujus per omnia causarum genera, item per multa adjuncta, & circumstantias.

§. 89. Requisita definitionis se tenent ex parte terminorum.

A) Ex parte conceptuum requiritur :

1) Conceptus definitionem ingredients sint clari & absolute, & respective (63. & 12.). Nam definitio est conceptus alicujus distinctus; hinc notæ debent clare cognosci (64.); conceptus vero notarum ingrediuntur definitionem (40.); ergo & hæc debent clare cognosci; unde *obscuram per æque aut magis obscurum definiri non potest*. Sic nulla est hæc definitio motus: Motus est actus entis in potentia, quatenus in potentia.

2) Conceptus ingredients non sint plures, nec pauciores, quam ad definitionem requiruntur. Nam definitio est conceptus distinctus determinatus. Hinc definitionem non ingrediuntur notæ in aliis definitionis

tionis notis jam contentæ; neque tales, quæ satis determinantur per notas in definitione necessarias. Sic vitiosa est hæc: Triangulum est figura tribus lineis terminata, & tres habens angulos.

- 3) Non sint in definitione conceptus sub definito contenti (41.). Nam definitio est conceptus distinctus; Conceptum autem definiti distinctum non ingrediuntur, nisi conceptus notarum in definito contentarum; hinc non nisi conceptus in definito contenti; adeoque in definitione generis non sit conceptus speciei, nec in definitione speciei conceptus individui. Unde non valet hæc: Triangulum est figura tribus lineis rectis terminata.
- 4) In definitione repræsententur tantum notæ; constantes est enim definitio conceptus completus; hinc definitum semper per definitionem debet ab omnibus aliis posse discerni; ergo debent repræsentari notæ definito semper convenientes; illæ autem solæ sunt notæ constantes, & vel essentialia, vel attributa; hæc igitur solæ repræsententur in definitione. In descriptione possunt etiam variabiles repræsentari.
- 5) Notæ in definitione repræsentatæ sint communes, & propriæ. Nam definitio est conceptus distinctus completus; ergo repræsentat definiti notas, in definito autem sunt notæ communes, & propriæ:
ergo

ergo & definitio has repræsentet. Unde *definitio constet genere* (46.) & *differentia* (48): Sed, quantum fieri potest, *genere proximo* (47.), & *differentia specifica*: nam remotum habet notas pauciores, quam genus proximum; & *differentia generica* pauciores, quam *specifica* (45.).

- 6) Notæ definitionis simul sumptæ convenient definito soli, & illi omni, cui convenit definitum. Nam si notæ simul sumptæ etiam convenirent aliis, per has definitum ab omnibus aliis non distingueretur, quod est contra finem, & conceptum definitionis. Si vero non convenient omni, cui convenit definitum, jam definitum convenit pluribus, quam definitio, ergo per illam non posset distingui ab iis aliis, quibuscum præterea convenit, quod iterum est contra notionem definitionis. Hinc *definito nec latior, nec angustior sit definitio*, & definitio, & definitum sint conceptus reciproci (44.) Peccant hæ: virtus est habitus agendi; &: virtus est habitus agendi secundum leges urbanitatis.

- 7) Definitum, aut potius definiendum, non fit in definitione sua tanquam nota neque ut mediata, neque ut immediata (36. n. 7.), idem enim nequit se ipso esse clarius; quæ autem in definitione insunt, eum in finem insunt, ut definitum reddatur clarius. Sic non valet: *Triangulum est figu-*

ra triangularis. Si definitum fiat nota mediata suæ definitionis, committitur *circulus* (die Wiederkehr im Erklären), vel proximior, vel remotior, prout nempe resolutio notarum definitionis sæpius institui debet, donec deveniatur ad ipsum definitum. E. g. *Naturale* est effectus, qui contingit absque miraculo, & *miraculum* est effectus non *naturalis*. Item: *Quantitas* in rebus est id, quod augeri, aut minui potest; augetur vero id, quod majus redditur; majus est id, cujus pars alteri toti est æqualis; æquale alteri est id, quod eandem cum altero *quantitatem* habet.

B) Ex parte terminorum:

a) generatim: adhibeantur termini, qui habent perfectiones eorundem (86.).

b) speciatim

1) In definitione non sint termini vagi (77); hinc, si adhibendi sunt, figantur.

2) Nunquam adsint perfecte synonymi: nihil enim distinguunt. Imperfecte synonymi, si serviant ad claritatem etiam relativam (12.), adhibendi sunt.

§. 90. Conceptus vel vere, vel apparenter *negativus*, si determinatus sit, est *definitio negativa*. Hæc valet, si definiti oppositum jam ante definitione positiva fuit declaratum, aut ipsum definiendum sit negativum.

§. 91. Definitio, quæ definiti essentiam, adeoque complexum essentialium definiti, repræsentat, est *realis* (eine Sacherklärung); quæ definiti essentiam non repræsentat, sed vel essentialia aliqua, vel attributa, vel utraque simul, est *nominalis* (eine Worterklärung). Triangulum est spatium tribus lineis clausum, est *realis*. Triangulum est figura tres tantum habens angulos, est *nominalis*.

§. 92. Definitio *ortus rei est genetica* (die Erklärung der Entstehungsart). Hæc a quibusdam sola dicitur *realis*, quia repræsentat modum, quo res possibilis est. Rei vero ex ortu suo declaratio est descriptio rei *genetica*. E. g. Circulus oritur, si recta puncto immobili affixa ducatur in orbem, donec ad punctum illud redeat, a quo moveri cœpit; & hæc: circulus est figura, quæ oritur, si recta puncto immobili affixa ducatur &c. Prior est definitio ortus circuli; posterior est descriptio *genetica* circuli.

§. 93. In omni definitione fit resolutio conceptuum, e quibus conceptus definiendus coalescit: sic conceptus legis definitione resolvitur in hos: 1) decreti, 2) superioris, 3) obligationis, 4) subditi. Ubi nulla resolutio possibilis est, nulla etiam possibilis est definitio.

§. 94. Definitio *nominalis* potest fieri per plura, aut pauciora, per hæc vel alia definiendi essentialia, vel attributa, vel utraque simul, quomodocunque facta sit, erit legitima, si sit conceptus distinctus determinatus; atque hinc simul
patet,

patet, posse plures definitiones nominales esse legitimas: e. g. Deus est ens independens; est ens infinitum; est ens necessarium. Neque alio sensu definitiones nominales arbitrariæ sunt, quam quod possim eligere ex notis rei constantibus, quas voluero. Unde una definitio nominalis altera sæcundior, clarior, & ad finem propositum aptior esse potest.

§. 95. Definitio vera est, quæ convenit cum definito & regulis logicæ (89.); quæ convenientia, si clare cognoscatur, definitio certa est. Omnis autem definitio certa esse debet: ceteroquin ex illa nihil certi cognosci potest.

§. 96. Si quid cognitioni additur, ut fiat certa, dicitur ipsa *probari*. Hinc definitioni, nisi per se satis clara sit, addatur, ut certum fiat, esse definitionem veram; sive: definitio, quatenus definitio, probetur.

§. 97. Formaturus definitionem realem 1) inquireat in essentiam definiendi a) attendendo ad ortum rei, si fieri id possit: dum enim cognoscitur modus, quo res aliqua oritur, mediate, mediante scilicet conceptu intuitivo, simul possibilitas rei cognoscitur. b) Resolvendo, si res fuerit composita: cognitis enim partibus, earundemque nexu cognoscitur essentia compositi. c) Abstrahendo, & combinando: abstractione enim deteguntur genera, & species, & horum essentia; combinatione autem, etiam quandoque arbitraria (57.) detegitur rei alicujus possibilitas. Sic multarum rerum essentia combinatione detectæ sunt in mathesi,

thesi, in mechanica, in arte medica &c. d) Investigando rationes proprietatum rei, & rationum rationes, donec deveniatur ad primas: hæc enim simul sumptæ essentia sunt 2) Essentia detecta, formet illius conceptum distinctum determinatum, eundemque terminis claris & certis proponat.

§. 98. Formaturus definitionem nominalem 1) inquireat in essentialia & attributa (68. lit. d) & 97.) 2) Ex his seligat illa, & tot, quot ad conceptum distinctum determinatum requiruntur, & conceptum proponat terminis.

§. 99. Cum omnis definitio fiat resolvendo definitum in conceptus ipsum ingredientibus, & hos claros, patet, cognitionem definitione extensive & intensive perfici. Sed tamen, quæ clariora sunt, quam definitione fieri possint, non debent definiti: multa etiam a nobis non possunt definiti: hæc, si fieri possit, descriptione distinguantur: definitioni enim obscuræ, & incertæ semper præferenda est descriptio clara, & certa.

SECTIO IV.

DE

DIVISIONE.

§. 100.

Conceptuum in aliquo conceptu contentorum (40.) enumeratio est *partitio* (Abtheilung). E. g. Con-

Conceptus legis continet in se 1) conceptum superioris, 2) decreti &c.

§. 101. Conceptuum sub aliquo conceptu contentorum enumeratio est *divisio logica* (eine logische Eintheilung). Si sit conceptuum sub alio immediate contentorum enumeratio, est *divisio logica stricte talis*; si mediate contentorum, est *logica latius sumta*. Conceptus superior (42.) *divisum*, conceptus inferiores *membra dividenda* dicuntur; id, cujus respectu inter se differunt, fundamentum divisionis est (der Eintheilungsgrund).

§. 102. Potest idem ex diversis fundamentis dividi: sic ortæ divisiones *condivisiones* sunt (Nebeneintheilungen); in iis *divisum condivisum*, & membra *dividentia condividentia* dicuntur. E. g. Conceptus dividuntur 1) ratione objectorum, in communes & singulares; 2) ratione modi repræsentandi, in claros & obscuros; 3) ratione ortus, in conceptus per sensum, per abstractionem, per combinationem. Objecta, modus repræsentandi, ortus, fundamenta divisionum sunt.

§. 103. Si quod membrum dividens iterum dividatur, divisio hæc *subdivisio* est (Untereintheilung). Cujus *divisum subdivisum*, & membra *subdividentia* dicuntur. E. g. Conceptus clarus alius est distinctus, alius confusus.

§. 104. Requisita divisionis sunt:

- 1) sit adæquata. Nam divisio est enumeratio conceptuum sub alio contentorum;
hinc

hinc omnium; debent ergo membra singula enumerari. Hæc simul sumpta nec deficere possunt a diviso, nec ipsum excedere: nam si deficient, non sunt singula membra divisi; si excedant, jam unum, aut alterum patet latius, quam ipsum divisum; hinc sub hoc diviso non contineretur. Ex his non valent hæc: status hominis alius animam, alius corpus spectat; & animalium aliud est homo, aliud brutum, aliud substantia.

2) Divisum conveniat singulis membris dividendis. Nam conceptus superior continetur in singulis suis inferioribus (43.). Hinc mala esset divisio legis moralis in obligantem, & non obligantem.

3) Membra dividenda sunt sibi opposita ita, ut unum alteri convenire nequeat. Nam si in uno ea insint, quæ sunt in altero, inter se non differunt; sunt igitur eadem; adeoque non sunt membra dividenda. Ex hac lege non valet hæc: Hominum alii sunt pii, alii impii, alii philosophi.

4) Membra subdividentia non misceantur cum dividendis. Nam præterquam, quod inde oriretur confusio, etiam lex præcedens non servaretur: dum enim membrum dividens subdividitur, fit divisum; hinc singulis sub se contentis convenit; adeoque non daretur in membris singulis oppositio. Peccat hæc: lex alia est naturalis, alia positiva, alia humana.

§. 105. Si in divisione enumerentur membra mediate sub diviso contenta, adeoque subdividentia, fit in eadem *saltus*; qui licitus est, si claritas, aut brevitatis, aut finis institutæ divisionis ita postulent; secus illicitus est. Sic potest valere hæc: lex alia est ecclesiastica, alia civilis.

§. 106. Omnis divisio logica combinatione obtinetur; hinc divisionem facturus 1) assumat notionem, quoniam ideæ dividi non possunt, cum sub se non habeant conceptus inferiores. 2) Inquirat in differentias singulorum conceptuum inferiorum sibi invicem oppositas. 3) Has differentias successive conjungat cum notione, sive dividendo.

§. 107. Si qua in partitione, aut divisione membra dividenda ita disponuntur, ut subordinatio eorundem ob oculos ponatur, habetur *tabella*.

§. 108. Tabellam adornaturus scribat 1) partiendum, aut dividendum. 2) Membra dividenda juxta se collocet. 3) Cuilibet subscribat membra subdividentia. 4) Distinguat dividenda, & subdividentia lineis, aut characteribus diversis, & prima quidem majusculis, altera minoribus. Possunt etiam omnia membra sub se collocari, sed ita tamen, ut accurata fiat per diversa signa distinctio, unoque membro dividente suis subdivisionibus exhausto, repetatur aliud ex adjecto characterem facile dignoscendum.

§. 109. Partitio, & divisio ad ordinem, claritatem, distinctionem, & probationem (96.)
cogni-

cognitionis faciunt; hinc ad eam perficiendam: adjuncta præterea memoriæ maxima sunt. Unde earundem utilitas patet.

CAP. II.

DE JUDICIIS ET PROPOSITIONIBVS.

SECTIO I.

DE

JUDICIIS ET PROPOSITIONIBUS IPSIS.

§. IIO.

Conceptus plures vel sibi conveniunt, vel repugnant. Convenientia & inconvenientia sunt conceptuum aliqua relatio. Cognitio immediata relationis istiusmodi conjuncta cum actu mentis eandem dari adfirmantis est *judicium* (6.). Hoc terminis significatum est *propositio*, enunciatio, thesis (ein Satz).

§. III. Conceptus, cui alius convenire, aut repugnare ponitur, est *subjectum*; ille vero, qui alteri convenire, aut repugnare ponitur, est *prædicatum*. Subjectum & prædicatum partes judicii & propositionis *materiales*, & *extrema* dicuntur. Conceptus convenientiæ *copula* (der Ver-

bindungs-begrif) appellatur, estque pars judicii *formalis*.

§. II2. Conceptus absentia alterius conceptus, & terminus eandem signans est negatio (die Verneinung). Hæc dicitur illum conceptum adficere, quem absentem per negationem re-præsentamus.

§. II3. Si negatio adficiat copulam, judicium, & propositio *negativa* sunt. E. g. Materia non est substantia cogitans. Si non adficiat copulam negatio, judicium, & propositio *affirmativa* sunt. E. g. Spiritus est substantia cogitans. Hinc etiam, si negatio adficiat vel subjectum, vel prædicatum, non est propositio negativa, sed affirmativa; ut tamen distinguatur, dicitur *infirma*, affirmativa cryptice (ein versteckt bejahender, nur verneinend scheinender Satz). E. g. Non ulcisci injurias, cum possis, magna virtus est.

§. II4. Ad propositionem non requiritur, ut tres illæ partes (III.) semper explicite ponantur; sufficit, si in illas resolvi possit. E. g. Cogito, quod idem est, ac: ego sum cogitans.

§. II5. Si subjectum propositionis sit terminus significans ideam, propositio *singularis* est (ein einzelner Satz). Si subjectum sit terminus significans notionem, propositio *communis* est (ein gemeiner Satz). Hæc universalis est (ein allgemeiner), si prædicatum de singulis sub subjecto contentis affirmatur, vel negatur; si vero de aliquibus tantum, propositio particularis est (ein be-

son

sonderer Satz). E. g. Alexander Macedo fortitudine bellica excelluit. Homo est mortalis. Homo est philosophus.

§. 116. Adfectio propositionis, ex qua cognosci potest, de quibus prædicatum adfirmetur, aut negetur, est propositionis *quantitas* (die Weite des Satzes). Terminus quantitatem peculiariter indicans est *signum quantitatis*. V. g. Hic, ille, aliquis, omnis, nullus.

§. 117. Propositio, cujus subjectum est terminus communis nullo signo quantitatis adfectus, est *indefinita* (ein Satz von unbezeichneter Weite). Cujus subjectum est signo quantitatis adfectum, est propositio *definita* (von bezeichneter Weite). E. g. Philosophus vir probatus est. Nullus homo effugiet mortem.

§. 118. Propositio, quæ aliam ingreditur tanquam pars partis, est *incidens* (ein eingeschalteter Satz). Hæc etiam *minus principalis* dicitur (ein Nebensatz), & propositio, quam incidens ingreditur, *principalis* (der Hauptsatz). E. g. Sententia docens unicam tantum dari substantiam, quam Spinoza commentus est, est falsa.

§. 119. Propositio constans pluribus principalibus est *composita*, vel *explicite*, ita, ut sine resolutione compositio pateat, vel *implicite*, ita, ut compositio non nisi resolutione detegatur. Hæc dicitur *exponibilis* (ein zu entwickelnder Satz). Propositio non composita simplex est.

§. 120. Propositio composita, quæ pluribus constat aut prædicatis, aut subjectis, aut utrisque simul, & omnia prædicata de omnibus subjectis aut adfirmat, aut negat, est *copulativa* (ein *Verbindungssatz*). Alexander, & Elitus erraverunt. Nec sobrio, nec ebrio ira suppeditat bona consilia.

§. 121. Propositio composita, quæ ex pluribus unum ponendum, reliqua tollenda adfirmat, quin determinet, quæ tollenda, & quid ponendum sit, *disjunctiva* est (ein *Trennungssatz*). Tollenda, & ponendum dicuntur membra *disjunctiva*, aut disjunctiones (*Trennungsglieder*). E. g. Vel anima hominis post mortem superest, vel non superest.

§. 122. Propositio, quæ prædicatum de subjecto sub conditione, per particulam conditionalem expressa, enunciat, *conditionalis*, sive hypothetica est (ein *bedingter Satz*). E. g. Si anima est ens simplex, est incorruptibilis. Pars, quæ complectitur conditionem, *antecedens*, quæ conditionatum, *consequens* est. Propositio, quæ conditionalis non est, est *categorica* (ein *unbedingter Satz*).

§. 123. Propositio, quæ enunciat causam, cur prædicatum subjecto conveniat, *causalis* dicitur. E. g. Alexander, quia se nimium efferebat, suis cœpit esse inimicus.

§. 124. Propositio, quæ enunciat modum, quo prædicatum subjecto convenit, *modalis* est.

Modi

Modi autem hic adferuntur quatuor: *necessè*, *contingens*, *possibile*, *impossibile*. E. g. Mundus contingenter existit. Propositio, quæ modalis non est, dicitur *pura*. Modalis omnis est implicite composita; hinc exponibilis (119.); quales etiam sunt *exclusiva*, *exceptiva*, *comparativa*, *reduplicativa*, &c. E. g. Cæsar solus fuit causa belli civilis. Novit omnia præterquam se. Titus nobilior sensit, quam Vespasianus. Civis, qua civis, bonum commune debet anteponeere privato. Ex his definitiones patent.

§. 125. Prædicata propositionibus, in relatione ad se invicem spectatis, convenientia sunt earundem *qualitates relative* (*Verhältnißeigenschaften der Sätze*); & sunt *equipollentia*, *subalternatio*, *oppositio*, *conversio*.

§. 126. Propositiones æquipollentes sunt (*gleichgettende Sätze*), quibus iidem respondent conceptus. E. g. Tranquillitas animi vera ex conscientia recte factorum est, &: conscientia recte factorum veram parit animi tranquillitatem.

§. 127. Propositiones subalternæ (*untereinander geordnete Sätze*) sunt propositiones universalis & particularis eorundem extremorum (III.). E. g. Omnis virtus perficit hominem, &: aliqua virtus perficit hominem. Universalis *subalternans*, particularis *subalternata* audit.

§. 128. Propositiones oppositæ sunt propositiones eorundem extremorum, quarum una affirmans est, altera negans.

§. 129. Propositiones oppositæ, quarum una id accurate dicit, quod requiritur, & sufficit, ut altera sit falsa, *contradictoriæ* sunt (einander widersprechende Sätze); quales sunt duæ singulares, & una universalis, & altera particularis eorundem extremorum, quarum una adfirmans, altera negans est. E. g. Cicero fuit adulator, Cicero non fuit adulator, &: omnis adulator vitandus est, aliquis adulator non est vitandus.

§. 130. Propositiones oppositæ, quarum una plus dicit, quam requiritur, ut altera sit falsa, sunt *contrariæ* (ganz gegen einander laufende Sätze). E. g. Omnis virtus perficit statum hominis, nulla virtus perficit statum hominis.

§. 131. Propositiones particulares, quarum una adfirmat, altera negat idem prædicatum de diversis subjectis, sub eodem tamen termino communi comprehensis, sunt *subcontrariæ* (etwas gegen einander laufende Sätze). E. g. Aliquis homo æstimat virtutem; Aliquis homo non æstimat virtutem. Cum non sint eorundem extremorum omnium, non sunt strictè oppositæ (128.).

§. 132. Si propositio adfirmans in adfirmantem, aut negans in negantem ita transfertur, ut prædicatum primæ fiat subjectum secundæ, & subjectum primæ prædicatum secundæ, habetur *inversio* (die Umkehrung des Satzes). Prior *inversa*, & nova per conversionem orta *convertens* dicitur. E. g. Virtus hominem felicem facit; quod hominem felicem facit, est virtus. Si conversa & convertens ejusdem sint quantitatis (116.), dicitur

icitur *converfio fimplex* (die gleiche); fi non fint ejusdem quantitatis, dicitur *converfio per accidens* (die ungleiche Umkehrung).

SECTIO II.

DE

VERITATE JUDICIORUM ET
PROPOSITIONUM.

§. 133.

Iudicium, hinc & propositio, *verum* est, quod convenientia adfirmat, disconvenientia negat; *falsum*, quod negat convenientia, adfirmat disconvenientia.

§. 134. In omni iudicio, & propositione vera datur ratio, ob quam prædicatum subjecto conveniat, aut disconveniat. Ratio hæc dicitur *judicii & propositionis hypothesis* (der Grund des Urtheils, des Satzes). Ratio vero, ob quam aliquis iudicat, prædicatum subjecto aut convenire, aut repugnare, est *judicantis hypothesis* (der Grund des Urtheilenden). Utraque ratio vel est sufficiens, vel insufficiens: sic in hac: Socrates fuit vir perfectus, una alterave virtus esset ratio insufficiens. In omni vera propositione semper est ratio sufficiens.

§. 135. Hypothesis sufficiens propositionis semper est nota aliqua subjecti vel necessaria, vel minus (36. n. 6.); hinc & hypothesis vel necessaria est, scilicet vel essentia, vel essentialis, vel at-

tri-

tributum, vel non necessaria, nempe modus, aut relatio (36.).

§. 136. Hypothesis judicantis, si eadem sit cum hypothesis propositionis, dicitur *interna*; & ipse judicare ex re dicitur (er urtheilt von der Sache aus ihr selbst). Si vero non est eadem, sed vel sensatio, vel testimonium, judicantis hypothesis est *externa*, & ipse ex experientia aut testimonio judicat de re.

§. 137. Propositio, quæ vera cognoscitur ex notis internis, dicitur cognosci ex caractere veritatis interno; quæ ex notis externis, ex caractere externo.

§. 138. Propositio universalis, tam adfirmans, quam negans, vera est, si hypothesis illius sit nota subjecti necessaria. Nam tum conveniet, aut repugnabit prædicatum omnibus subjecti inferioribus, quod ipsum universalis enunciat.

§. 139. Propositio particularis tam adfirmans, quam negans, vera est, si hypothesis illius sit nota subjecti non necessaria. Nam in hoc casu conveniet, aut repugnabit prædicatum aliquibus, quod particularis enunciat.

§. 140. Si hypothesis non necessaria cum subjecto ipso combinetur, fit hæc hypothesis ratio sufficiens in singulis sub conceptu combinato contentis; hinc prædicatum de conceptu combinato enunciatum illis singulis vel conveniet, vel repugnabit, eritque propositio universalis. E. g. Si in hac: Aliqua cognitio boni excitat voluntatem,

τὴν cognitioni adjiciatur hæc determinatio: *viva*, & sic efferatur: *viva cognitio boni excitat voluntatem*, erit hæc universalis.

§. 141. Propositio composita erit vera, si principales (118.) singulæ veræ fuerint & in se, & in hac connexionem. Nam hæc duo propositio enunciat.

§. 142. Speciatim copulativa vera est, si singula membra vera fuerint; falsa, si vel unum membrum fuerit falsum. Nam enunciat ipsa singula membra convenire adfirmando, disconvenire negando; ergo, si vel unum ita se non habeat, sicuti propositio enunciat, ipsa est falsa.

§. 143. Disjunctiva vera est, si unum ex membris disjunctionis poni debeat, & reliqua tolli; falsa, si vel plura ponenda, aut nullum ponendum, aut nullum tollendum est. E. g. Vel temperantia, vel justitia, vel imbecillium oppressio commendat judicem. Felicitas hominis vel sita est in voluptatibus, vel in divitiis, vel in honoribus, vel Cæsar fuit felix, vel fortis (121.).

§. 144. Propositio conditionalis vera est, si antecedens sit ratio sufficiens consequentis. Hoc enim tantum ipsa enunciat. Jam autem posita ratione sufficiente necessario ponendum est rationatum: Inter illa vero, quorum posito uno necessario ponendum est alterum, datur *necessitas consequentiae* (die Nothwendigkeit der Folge); hinc & in propositione hypothetica vera inter antecedens, & consequens (122.) debet dari *necessitas consequentiae*.

§. 145. *Propositio causalis vera est, si antecedens sit ratio sufficiens consequentis talis, quæ & causa sit. Si antecedens sit quidem ratio sufficiens, sed non causa, non est stricte causalis. Cetera coincidunt cum præcedentibus (144.).*

§. 146. *Exponibiles veræ sunt, si veræ sunt illæ, in quas resolvuntur (119. 141.).*

§. 147. *Aquipollentium, si vera sit una, vera est & altera; falsa una, falsa est altera, cum sint eorundem conceptuum (126.).*

§. 148. *In subalternis (127.) vera subalternante vera est subalternata. Falsa subalternata falsa est subalternans. Sed non, si subalternata vera est, necessario vera est subalternans. Nam subalternans universalis est, quæ vera esse nequit, nisi singulæ particulares veræ sint. Subalternata particularis est, quæ vera esse potest, etsi universalis falsa sit (138. 139.).*

§. 149. *Vera contradictoriarum una, falsa est altera; & falsa una, vera est altera. Nam una id accurate dicit, quod requiritur, & sufficit, ut altera sit falsa. Si ergo ambæ essent veræ, idem esset vi adfirmantis, & idem non esset vi negantis. Si ambæ essent falsæ, falsa ideo esset adfirmans, quia non jungenda jungeret, & falsa ideo esset negans, quia jungenda separaret (133.); idem ergo non esset ob falsam primam, & idem esset ob falsam secundam: nequit autem idem simul esse, & non esse.*

§. 150. Contrariarum vera una falsa est altera; sed non falsa una necessario vera est altera. Nam si ambæ simul essent veræ, essent etiam veræ particulares omnes sub universalibus contentæ (138.). Hinc idem iterum simul esset, & non esset. Ut autem ambæ sint falsæ, non requiritur, ut omnes particulares sint falsæ; adeoque earundem aliqua possunt esse veræ, aliqua falsæ, quin inde sequatur idem esse, & simul non esse: erunt autem in casu posito ambæ universales, falsæ. Si vero non sint propositiones universales idem inde ostenditur: pone has: Darius vicit Alexandrum, & Darius non potuit vincere Alexandrum, esse simul veras; vicisset Darius, & non vicisset Alexandrum: primum ob veram primam, alterum ob veram secundam: quia, qui non potuit, certo non fecit. Sunt autem ambæ falsæ: nempe plus dicendo falsum dici potest.

§. 151. Subcontrariarum falsa una vera est altera; sed non vera una necessario falsa est altera. Nam si ambæ essent falsæ, veræ essent duæ contrariæ: Nequit enim falsa esse particularis affirmans, nisi vera sit opposita universalis negans; nec particularis negans falsa esse potest, nisi opposita universalis affirmans vera sit. Falsa igitur una vera est altera. Ut autem ambæ veræ sint, sufficit, si prædicatum conveniat aliquibus sub termino communi contentis, aliquibus non conveniat; quod cum esse possit, possunt etiam duæ subcontrariæ esse simul veræ.

§. 152. Conversarum vera una vera debet esse & altera, falsa una, falsa est & altera. Nam si

vera

Nam si vera sit conversa, & convertens falsa, aut vice versa, convertens re ipsa aut prædicatum, aut subjectum eo sensu non continet, quo conversa; adeoque hujus convertens non est. Si conversio fieri nequeat, quin oriatur convertens obscura, a convertendo abstine.

§. 153. Si judicii, & propositionis veritatem clare cognosco, judicium, & propositio mihi certa est, vel physice, vel logice, vel historice (10.); & vel metaphysice, vel moraliter (16.).

§. 154. Propositio, quæ intellectis tantum terminis metaphysice, aut mathematice (16.) certa fit, est *indemonstrabilis* (ein Satz, der keinen Beweis braucht). Si vero, ut ita certa fiat, adhuc plura requiruntur, est *demonstrabilis*.

§. 155. Propositio, quæ aliquid faciendum, aut omittendum enunciat, *practica* est; quæ tale nihil enunciat, *theoretica*. Hæc *axioma* est (ein Grundsatz), si sit *indemonstrabilis*. E. g. Anima est id, quod est. Ista, si sit *indemonstrabilis*, *postulatum* dicitur (ein Heftsatz). E. g. Qui vult perfectus esse, studeat perfectionibus acquirendis.

§. 156. Propositio theoretica *demonstrabilis* *theoremata* est (ein Lehrensatz). E. g. Anima hominis est simplex. Practica *demonstrabilis* *problema* dicitur (eine Aufgabe). E. g. Si vis caste vivere, debes te ipsam vincere.

§. 157. Propositio ex alia jam certa profluens ita, ut nulla demonstratione indigeat, *collarium* est (eine Zugabe). E. g. Quædam distincte
cogno-

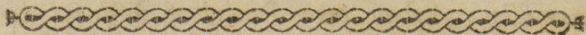
cognosco; habeo ergo facultatem distincte cognoscendi. Si vero brevi adhuc demonstratione indigeat, dicitur *confectarium* (ein Zusatz). E. g. Si demonstratum sit, causam creatam non posse annihilare aliquam substantiam, sit etiam demonstratum, animam hominis esse substantiam, & simplicem, sequitur, eam a causa creata non posse destrui, quoniam deberet annihilari.

§. 158. Propositio ad demonstrationem non necessaria, sed tamen utilis ad eandem illustrandam, dicitur *scholion* (eine Anmerkung).

§. 159. Propositio ex alia quadam scientia, in qua jam non versamur, eum in finem accersita, ut ipsius ope propositio nunc occurrens demonstretur, *lemma* vel *porisma* audit (ein Lehnsatz). Sic in physicis ex mathesi adsumuntur propositiones; in philosophia practica ex psychologia.

§. 160. *Analysis* propositionis (die Zerlegung eines Satzes) est ejusdem in illa, qua continet resolutio eum in finem facta, ut cognitio propositionis reddatur distincta. Resolutio subjecti, & praedicti *exegetica*, resolutio convenientiae *logica* analysis est. Utraque ad propositionem intelligendam utilis, & ad veritatem certo cognoscendam saepe necessaria est.

CAP. III.
DE RATIOCINIIS.

SECTIO I.

DE

RATIOCINIIS IPSIS.

§. 161.

Ratiocinium (ein Vernunftschluß) est iudicium de convenientia, aut disconvenientia duorum conceptuum ex adsumpto conceptu tertio.

§. 162. In omni ratiocinio tres sunt conceptus: duo, quorum convenientia, aut disconvenientia determinanda est, & tertius, ex quo determinanda est; hinc tertius continet rationem, ex qua cognosci debet, an duo isti convenient, aut disconvenient inter se. Sed nequit duorum convenientia, aut disconvenientia determinari ex tertio conceptu, nisi facta singulorum cum tertio comparatione; ex hac autem comparatione oriuntur duo iudicia, quæ sunt principium iudicii tertii (8.). Hinc in omni ratiocinio tria sunt iudicia.

§. 163. Duo iudicia, quæ sunt principium tertii, dicuntur *antecedens* (die Vordertheile), & ipsum tertium dicitur *consequens* (das Schlußurtheil). Consequentis cum antecedente nexus *consequentia* est (die Folge). Antecedens, & consequens

quens *materia* (der Inhalt), & *consequentia forma* ratiocinii est (die Art und Weise zu schließen).

§. 164. Quale, & quantum est consequens, tale, & tantum est ratiocinium, scilicet: vel affirmativum, vel negativum, &: vel universale, vel particulare, vel singulare.

§. 165. In affirmativo determinatur convenientia duorum conceptuum ex eo, quia uterque cum tertio conceptu convenit. Hinc principium pro affirmativis generale: *a, & b convenientia cum tertio c, conveniunt inter se.*

§. 166. In negativo determinatur disconvenientia duorum conceptuum ex tertio ideo, quia duorum alter tertio convenit, alter eidem non convenit. Hinc principium pro negativis generale: *a, & b, quorum unum convenit cum c, alterum cum eodem non convenit, nec conveniunt inter se.* Si duorum conceptuum neuter conveniret cum tertio, ex hoc tertio de illis duobus nihil cognosci posset.

§. 167. Ratiocinium terminis significatum est *sylogismus* (eine Schlussrede). In ratiocinio tria iudicia sunt; hinc in syllogismo tres propositiones. (IIO.), quarum duæ priores dicuntur præmissæ, & quidem prima *major* (der obere), altera *minor* (der untere Satz), & tertia *conclusio* (der Schlusssatz).

§. 168. In ratiocinio tres sunt conceptus, quorum duo sigillatim referuntur ad tertium, ut determinari relatio inter duos illos possit. Hinc

in syllogismo tres termini, quorum duo referuntur ad tertium, ut eorum alter de altero possit vel affirmari, vel negari in conclusione; unde hi necessario in conclusione recurrunt; ita, ut unus sit subjectum, alter prædicatum ejusdem. Subjectum conclusionis *extremus minor* (der kleinere Hauptbegrif) & prædicatum *extremus major* (der grössere Hauptbegrif); tertius, ad quem duo isti conclusionis termini in præmissis referuntur, & qui tantum in præmissis est, sed utrique præmissæ communis, terminus *medius* dicitur (der mittlere Hauptbegrif, oder besser, die Ausdrücke dieser Begriffen). E. g. Omne vitium fugiendum est; Intemperantia est vitium, ergo intemperantia fugienda est. *Intemperantia* extremus minor, *fugienda* extremus major, & *vitium* terminus medius est.

§. 169. Quale, & quantum est ratiocinium, talis etiam & tantus est syllogismus. Hinc vel affirmativus, vel negativus, &c. (164.).

§. 170. Si præmissæ sint propositiones simplices, syllogismus *simplex* est; si saltem una sit composita, syllogismus *compositus* est.

§. 171. Syllogismus compositus, cujus una præmissa est copulativa (120.), & negans, *copulativus*; cujus una præmissa disjunctiva (121.), *disjunctivus*; cujus una, aut utraque præmissa conditionalis, sive hypothetica (122.), *hypotheticus* est. Syllogismus hypotheticus, in quo conditionatum disjunctivum est, est *dilemma*, si duorum membrorum, *trilemma*, si trium, &c. in quo

quo tamen omnia membra tollenda sunt. E. g. Si qui in hoc exercitu defuissent officio suo, ergo vel duces, vel milites; nec duces, nec milites defuerunt officio suo, ergo in hoc exercitu nemo defuit officio suo.

§. 172. Syllogismus, in quo tria iudicia totidem propositionibus exprimuntur, *formalis* est (eine förmliche Schlussrede).

§. 173. Syllogismus, in quo unum iudicium ratiocinii non fit propositio, est *enthymema* (ein verkürzter Schluß). E. g. Homo sum; ergo errare possum. Item: omnis homo errare potest; ergo & ego. Enthymema etiam syllogismus crypticus dicitur, & fit formalis, si ommissa propositio addatur.

§. 174. Enthymema, cujus præmissa talis est, ut ipsa posita, ex regulis logicæ statim inferenda sit propositio altera, est *consequentia immediata* (eine unmittelbare Folgerung). E. g. Est ens contingens; ergo non est ens necessarium. Fit syllogismus formalis, si vel regula ipsa, vel regulæ conformis propositio tanquam præmissa altera addatur. E. g. Nequit idem ens esse contingens simul, & necessarium, aut neque contingens, neque necessarium; atqui est contingens; ergo non est necessarium. Obtinet hæc consequentia circa propositiones relativas (125.).

§. 175. Enthymema, cujus antecedentis propositio expressa conceptus inferiores enumerat, atque ex his ad conceptum superiorem concludit,

inductio est (ein Zergliederungsschluss). E. g. Aurum, cuprum, plumbum, ferrum ab igne liquefiunt; ergo omne metallum ab igne liquefit. *Inductio* est *completa*, si inferiores omnes enumerentur; si non omnes, est *incompleta*. In inductione omittitur hæc præmissa: Quidquid potest dici de singulis inferioribus, id potest dici de conceptu eorundem superiore.

§. 176. Enthymema, in quo ab uno inferiore ad aliud inferius, aut superius concluditur, dicitur *exemplum* (ein Beispielschluss). Omittitur hæc: quæ conveniunt, aut disconveniunt in tertio &c.

§. 177. Propositionis veritas vel ex unico syllogismo cognoscitur, vel ex pluribus. Si primum, dicitur probatio simplex; si alterum, probatio composita. Hæc polysyllogismus, ratiocinatio polysyllogistica, syllogismorum concatenatio audit (eine Schlusskette).

§. 178. Concatenatio fit duplici modo: 1) ut conclusio præcedentis fiat præmissa syllogismi sequentis. E. g. Omne, quod intelligit, & vult, spiritus est; anima hominis intelligit, & vult; ergo ipsa spiritus est. Omnis spiritus est ens simplex; *anima hominis est spiritus*; ergo ipsa ens simplex est. Omne ens simplex est incorruptibile; *Anima hominis est ens simplex*; ergo ipsa est incorruptibilis.

2) Ut una præmissarum syllogismi præcedentis fiat conclusio sequentis. E. g. Omne ens simplex

plex est incorruptibile; anima hominis est ens simplex; ergo est incorruptibilis. Omnis spiritus est ens simplex; anima hominis est spiritus; ergo ipsa est ens simplex. Quidquid cogitat, & vult, est spiritus; anima hominis cogitat, & vult; ergo ipsa est spiritus.

§. 179. Si polysyllogismus sit series enthymematum continue connexorum, & unius tantum conclusionis expressæ, dicitur *forites* (ein gehäufter Vernunftschluß); in quo si conclusio constet ex subjecto primæ propositionis, & prædicato ultimæ, ipse forites dicitur *ordinarius*. Si vero conclusio constet ex prædicato primæ, & subjecto ultimæ, dicitur *Goelenianus* ab inventore suo. E. g. *Anima hominis* spiritus est, omnis spiritus simplex est, omne simplex *incorruptibile est*, ergo anima hominis incorruptibilis est; &: omne simplex *incorruptibile est*, omnis spiritus simplex est, *anima hominis* est spiritus, ergo anima hominis est incorruptibilis. Ex forite tot formari possunt syllogismi formales, quot sunt præmissæ demta una.

§. 180. Polysyllogismus, qui oritur ex eo, quod præmissis sua statim subdatur probatio, dicitur *epicherema* (der Handgrif im Schließen). E. g. Omne simplex est ~~incorruptibile~~: neque enim habet partes, in quas resolvi possit; anima hominis est simplex: Nequit enim ens compositum cogitare; ergo ipsa est incorruptibilis. Etiam epicherema in syllogismos formales facile resolvitur.

SECTIO II.

DE

VERITATE RATIOCINII, ET
SYLLOGISMORUM.

§. 181.

Si iudicia in ratiocinio occurrentia vera sunt, & hinc syllogismi propositiones veræ, habetur *veritas materialis* (die Richtigkeit des Inhalts). Si verus sit inter antecedens, & consequens nexus (163.) habetur *veritas formalis* (die Richtigkeit der Art zu schließen).

§. 182. *Veritas materialis syllogismi ex iis, quæ de veritate propositionum (a §. 133. ad 154.) dicta sunt; sed veritas formalis ex regulis legitimæ consequentiæ dignosci debet. Harum regularum complexus syllogistica audit (die Lehre von den Schlüssen).*

§. 183. *Consequentia est nexus consequentis cum antecedente, & consequens ex antecedente debet posse cognosci; hinc in antecedente debet esse ratio consequentis sufficiens. Unde regula generalis: antecedens ut antecedens contineat rationem sufficientem consequentis. Hoc enim, si sit, dabitur verus nexus inter antecedens & consequens; & hinc veritas formalis (181.).*

§ 184. *Detegitur, an in antecedente sit ratio sufficiens consequentis, si ex consequente formetur propositio causalis. E. g. Qui servit cupiditatibus, miser est; omnis impius servit cupiditatibus;*

ribus; ergo omnis impius miser est & idcirco miser est, quia servit cupiditatibus, & quia omnis, qui istis servit, miser est.

§. 185. Antecedente vero, nequit falsum esse consequens. Pone enim falsum esse: ergo omnis impius miser est; erit hoc idcirco falsum, quia vel falsum, impium servire cupiditatibus, vel falsum, quod ille miser sit, qui servit cupiditatibus, vel quia utrumque falsum: sed tamen in antecedente utrumque dictum est esse verum; erit igitur idem verum, & falsum, quod implicat. Hinc consequente falso, antecedente vero nullum est ratiocinium.

§. 186. Antecedente falso nequit verum esse consequens. Pone enim esse: erit consequens idcirco verum, quia tota causalis vera (142.); atqui vel unum ipsius membrum, vel utrumque simul falsum est propter falsum antecedens; ergo idem verum, & falsum simul. Hinc consequente vero, antecedente falso, falsum est ratiocinium, & hujus signum syllogismus.

§. 187. Regulæ speciales vel sunt circa simplices, vel compositos syllogismos.

§. 188. Circa simplices sunt:

- I. Ne sint plures, quam tres termini. Pone enim esse plures: hi vel sunt in antecedente, vel novus aliquis erit in consequente. Si primum, jam nequit ex antecedente cognosci aut convenientia, aut disconvenientia extremorum; hinc hoc antecedens consequentis

rationem non continet. Si secundum, jam idem obtinet, & consequens non est illius antecedentis consequens. Adde notionem ratiocinii.

Oriuntur quatuor termini

- a) si mutetur terminorum significatio. E. g. Omne extensum est corpus; omne spatium est extensum; ergo omne spatium est corpus.
- b) Si antecedens constet binis propositionibus particularibus. E. g. Aliqua ira est virtus, sed aliqua virtus est mansuetudo; ergo aliqua mansuetudo est ira.
- c) Si medius terminus nunquam in antecedente sumatur universaliter. E. g. Omnis homo substantia est; omne brutum etiam substantia est; ergo omne brutum est homo. Item: omne finitum est mutabile; quidquid in mundo est, mutabile est; ergo quidquid in mundo est, est finitum.
- d) Si quis extremorum sumatur in conclusione in significato vel latiore, vel angustiore, quam in præmissis. E. g. Epicurus erravit in natura animæ definienda; Epicurus erat philosophus; ergo omnis philosophus erravit in natura animæ definienda. Item: quidquid cogitat, existit; nullum corpus cogitat, ergo nullum corpus existit. Item: omne animal sentit; nullus lapis sentit; ergo tantum aliquis lapis non est animal.

2. Terminus medius non sit in conclusione. Nam in conclusione duorum extremorum convenientia, aut disconvenientia inferitur; hinc ipsi locus non est (168.); peccat hic: omnis virtus est honesta; pietas est virtus; ergo aliqua virtus est honesta.
3. Antecedens non constet binis propositionibus negantibus. Nam ex tali antecedente non posset quidquam cognosci (166.); hinc nec esset antecedens. E. g. Nulla lex justa est in damnum illorum, quibus lata est; nullum consilium est lex justa; ergo nullum consilium est in damnum illorum, quibus datum est. Si in conclusione negatio adficiat prædicatum, etiam præmissæ fiunt affirmativæ (113.). E. g. Cajus non est pius; sed Cajus etiam non est doctus; ergo quidam, qui non est doctus, est etiam non pius.

§. 189. Si syllogismus sit compositus (171.).

a) Hypotheticus. In hoc vel conditio istius conditionati est

I) unica tantum; & jam est hæc regula: affirmata conditione, affirmetur conditionatum; negata negetur; & v. v. Est enim conditio in vera propositione ratio sufficiens conditionati; posita autem ratione, ponitur rationatum, negata negatur rationatum; & posito rationato ponitur ratio, negato negatur ratio. E. g. Si sol supra horizontem nostrum emerfit, dies est;

est; emerfit; ergo dies est. Non emerfit; ergo dies non est. Dies est; ergo emerfit. Non est dies; ergo non emerfit.

2. Vel non est unica, sed vera tamen; & est regula: adfirmata conditione adfirmetur conditionatum, & conditionato negato negetur conditio. Sed non negata conditione negetur conditionatum, nec adfirmato conditionato adfirmetur determinata conditio hæc. E. g. Si iudex sciens innocentem condemnavit, est homo impius; sciens innocentem condemnavit; ergo est homo impius; non est homo impius; ergo sciens innocentem non condemnavit. Non valet: non condemnavit; ergo non est homo impius. Est homo impius; ergo sciens innocentem condemnavit.

b) Disjunctivus.

Reg. Posito in minore membro una aliqua tolluntur in conclusione; & negatis in minore membris omnibus præter unum, hoc unum ponitur in conclusione; &, si tantum unum, aut aliqua membra negata sunt in minore, reliqua in conclusione sub disjunctione ponuntur. Propositio enim vera disjunctiva enumerat membra omnia, eaque ita opposita, ut simul vera, aut falsa esse nequeant. E. g. Vel hic mundus fortuito existit, vel est ex cæca necessitate, vel est opus entis intelligentissimi; est ultimum; ergo neque primum, neque secundum.

dum. Non est primum, neque secundum;
ergo est ultimum. Non est primum; ergo
vel secundum, vel ultimum.

c) Dilemma

1. *ordinarium.* Reg. Sit *conditionalis*, quæ
fuit vera, sed membra conditionati talia,
de quorum nullo prædicatum in conditio-
ne positum vere dici possit. E. g. Si ani-
ma hominis interitura est, ergo vel actione
causarum creaturarum, vel voluntate Dei;
neutrum dici potest; ergo non est interit-
tura. Idem valet in *trilemmate*, *quadri-*
lemmate &c. E. g. Si quis homo sit ab
errandi periculo immunis, ille vel Euro-
pæus, vel Americanus, vel Africanus,
vel Asianus est; nec Europæus &c. est im-
munis ab erroris periculo; ergo nullus.

2. *Syllogismus cornutus*, sive *dilemma* ita,
atque eum in finem institutum, ut, quam-
cunque partem adversarius ex antecedente
disjunctivo elegerit, contra ipsum inferatur.
Celebre est illud Tertulliani adversus
Trajani decretum: vel Christiani nocentes
sunt, vel innocentes: si nocentes; cur in-
quiri prohibes? si innocentes; cur dela-
tis pœnam irrogas? *Regulæ* hujus sunt:

1. Sit *disjunctio stricta*.

2. Quæ inferuntur, ex ijs membris legi-
time sequantur.

3. Non

3. Non sit antistrephon, sive recipro-
cum; quale erat Protagoræ contra
Evathlum: vel pro me, vel pro te
pronunciabunt iudices; si pro me,
solvere debes mercedem ex sententia
iudicum: si pro te, eandem solvere
debes ex pacto. Retenta eadem dis-
junctiva reposuit Evathlus: si pro me,
nihil solvo ex sententia: si pro te,
nihil solvo ex pacto. Scilicet ita con-
venerant, ut mercedis dimidium alte-
rum solveret Evathlus tum, quando
aliquam in foro causam vicisset: ipse
vero, licet probe institutus, causam
nullam suscipiebat.

d) Copulativus.

Reg. adfirmato membro quocunque, reli-
qua negantur. E. g. Nemo potest servire
Deo, & mammonæ simul; servit Deo; ergo
non mammonæ. Non autem negato mem-
bro uno ponuntur reliqua, nisi & membra
simul esse falsa nequeant, & jam obtinet
regula disjunctivorum.

§. 190. Si sit polysyllogismus (177.), sint

1. singuli syllogismi veri.
2. Inter singulos sit nexus.
3. Non sit concatenatio prolixior; talis ne sit:

a) divide polysyllogismum in partes plu-
res, & quamvis seorsim proba, donec
ad

ad principalem propositionem devenias,
quæ probatis innitatur.

b) Abstine a syllogismis formalibus, ubi
potes. Hinc utere consequentiis imme-
diatis (174.), & etiam saltu licito: hoc
est: omitte præmissas, quibus omissis
probatio nihilominus certa manet.

c) Adhibe foriten: sed hic serva

a) generatim

1. nulla præmissarum sit falsa, aut
dubia.

2. Non omnes particulares (188. b).

3. Nec omnes negativæ (188. 3.).

b) Speciatim

1) in ordinario (179.)

a) sint præmissæ omnes universa-
les præter primam, quæ alia
esse potest.

b) Et omnes adfirmantes præter
ultimam, quæ negans esse potest.

2) In Gocleniano

a) sint præmissæ omnes universa-
les præter ultimam, quæ alia
esse potest.

b) Et adfirmantes præter primam,
quæ negans esse potest.

d) Ad-

d) Adhibe epicheremata (180.). Hæc
vera sunt, si probatio vera sit.

§. 191. Syllogismus vitiosus vitium aperte
præferens est *paralogismus* (ein Fehlschluß), vi-
tium occultans est *sophisma* (ein Trugschluß).

Sophismata ad hos fere casus reducuntur:

a) Si termini vagi (77.), & improprii (78.)
in diverso significato adhibentur.

b) Si sensus compositus, & divisus per-
misceantur, quod fit, si termini iidem,
sed in diverso nexu sumantur. E. g. Ne-
mo potest servare legem, & eam transgredi
simul; servas legem; ergo eandem trans-
gredi non potes.

c) Si propositio particularis (139.) habea-
tur universalis (138.). E. g. Græcorum
fides suspecta est; Chrysoſtomus erat græ-
cus; ergo ipſius fides suspecta est.

d) Si, quod convenit speciei, tribuatur
generi.

e) Dum aliud probatur, atque id, quod
probandum erat, & adpellatur *sophisma*
ignorationis elenchi. Sic erraret, qui con-
tra dogma catholicum, quod in adultis
præter fidem charitatem operantem ad sa-
lutem necessariam dicit, pugnaturus neces-
sitate fidei probaret: cum ipsi eandem
adstruamus.

f) Si.

ejusdem
in syll.

f) Si quid ex eo probatur, quod ipsum dubium, aut controversum est, & est sophisma *petitionis principii*. Hoc committeret Catholicus contra non Catholicum veritatem dogmatis probaturus ex decisione ecclesiæ: cum adversarius negat, eandem ab erroris periculo immunem esse.

g) Quando idem per idem, conclusio ex præmissis, præmissæ ex conclusione probantur, est *circulus in probando*. E. g. Deus homines non decipit; ergo communis hominum consensus in aliquod dogma gravis momenti hoc dogma probat esse verum; est communis hominum consensus in dogma docens existere Deum; ergo existit Deus. Circulus a *regressu probationum* (*Wechsel-Beweis*) probe distinguendus. In regressu ex a jam aliunde probato probatur b, quo b admissio diversa probationum serie deducitur a. E. g. Ex scripturis sacris, inter dissentientes Christianos ut infallibile veritatis testimonium admissis, probant Catholici, ecclesiam Christi esse immunem ab erroris periculo in rebus ad fidem, moresque pertinentibus. Hoc stabilito, probant dein, penes ecclesiam esse iudicium infallibile de authentia, veroque scripturarum sensu.

§. 192. Syllogismum dijudicaturus instituat ejusdem analysin, hinc reflectat ad omnia, quæ in syllogismo contenta sunt, ad præmissas, conclusio-

clusionem, & consequentiam; quæ omnia, si vera esse, clare cognoscat, certus est de veritate syllogismi.

§. 193. De syllogismorum figuris, & modis, sine quibus tamen syllogismi veritas detegi potest, hæc sufficiant: *figura* syllogismorum est varia termini medii relate ad extremos collocatio, & est quadruplex, adsumtisque literis alphabeti; si terminus medius dicatur M, majus extremum C, minus extremum B, hoc schemate exhibetur:

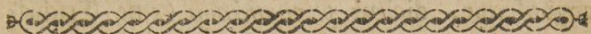
MC	CM	MC	CM.
BM	BM	MB	MB.

Modus syllogismi est dispositio propositionum secundum qualitatem (II3.), & quantitatem (II6.) earundem. Scholastici illa notarunt his literis a. e. i. o., & his versiculis expresserunt; asserit a., negat e.: verum communiter ambæ. Asserit i., negat o.: sed particulariter ambæ. Et quoniam in quavis figura combinationes, seu dispositiones diversæ sexdecim sunt possibiles:

aa	ea	ia	oa
ae	ee	ii	oe
ai	ei	ie	oi
ao	eo	io	oo,

exsurgunt syllogismorum modi sexaginta quatuor; quorum tamen novendecim tantum habentur legitimi his versibus expressi:

bArbArA, cElArEnt, *primæ*, dArII, fErIQue.
cEsArE, cAmEstrEs, fEstInO, bArOcO *secundæ*.
tertia grande sonans recitat dArAptI, fElAptOn,
adjungens dIsAmIs, dAtIsI, bOcArDO, fErIsOn.
cAlEntEs, bArAllp, dImAtIs, fEsApO, frEstIsOn.
ad quartam spectant.

Logica specialis.

CAP. I.

DE

COGNITIONE PER SENSUS

§. 194.

Cognitio clara (12.) orta per sensus, *experientia* est, vel *interna*, si per sensus internos, vel *externa*, si per sensus externos orta est. Scientia experiendi, sive cognitionis per experientiam perficiendæ est *empyrica* (die Wissenschaft zu erfahren) subjective, distincta ab *empyrica* objective spectata; quæ est complexus veritatum connexarum de eadem re per experientiam cognitarum.

§. 195. Cognitio clara immediate per sensus orta est *experientia stricte dicta*; mediate per sensus orta est *experientia latius sumta*. Sic immediate ex sensu interno cognoscimus existentiam cogitationis, & mediate facultatis cogitandi existentiam, scilicet inferendo, quod cogitat, etiam potest cogitare. Id, quod immediate per sensus cognoscitur, dicitur *phænomenon* (eine Erscheinung).

§. 196. Si statum rei, de qua aliquid experiri volumus, ipsi ita determinemus, ut experiamur, cognitio inde orta *experimentum* est (ein Versuch). Si sola attentio sufficit, ut experiamur, dicitur *observatio* (eine Beobachtung). E. g. Solutio argenti in aqua forti cognita, est experimentum; Ecclipsis solis cognita est observatio, vel *vulgaris*, vel *artificiosa*; illa sine instrumentis, hæc cum instrumentis instituta.

§. 197. Si id, quod per sensus clare cognoscitur, a nobis ipsis cognitum sit, est *experientia propria*; si ab aliis, est *aliena*.

§. 198. Immediate per sensus non possumus cognoscere, nisi talia, quæ re ipsa existunt: neque enim stricte experiri possumus, nisi talia, quæ sentire possumus; quæ non sunt, non possumus sentire; ergo neque stricte experiri; ergo si quædam stricte experiamur, illa debent existere. Sed tamen non omnia, quæ existunt, stricte experiri possumus.

§. 199. Quæ stricte experimur, existunt; quæ existunt, singularia sunt, & positiva; hinc
omnis

omnis conceptus ex experientia stricta est idea, & omne iudicium ex eadem est singulare, & positivum; adeoque nullus conceptus communis, nullum iudicium commune, nullum negativum est ex experientia stricta.

§. 200. Experimur immediate tantum illa, quæ existunt (198.); hinc nihil ex illis, quæ ad existentiam non pertinent. Essentia, essentialia, & attributa non pertinent ad existentiam illorum, quæ sensibus nostris subiecta sunt: ceteroquin illa necessario existerent. Quare neque essentiam, neque essentialia, neque attributa sentimus immediate. Cum jam in rebus nihil superfit, nisi modus, & relatio (36. n. 6.); quidquid experimur, ipsum vel modus est, vel relatio.

§. 201. Inter causam, & effectum intercedit nexus: nexus rerum ratione perspicuntur: est enim ratio facultas representandi nexus rerum. Unde causas quatenus causas non sentimus immediate; hinc nulla causarum cognitio est experientia stricta.

§. 202. Qui possibile, aut communia, aut univervalia, aut negativa, essentiam, essentialia, aut attributa, item causas pro immediate sensis habet, in *vitium subreptionis* (*Erschleichungsfehler*) incidit, quale semper committitur, dum illa, quæ sensa non sunt, pro sensis habentur.

§. 203. Per experientiam latius dictam cognoscimus illa, quæ ope rationis ex experientia stricta legitime inferuntur (195.); hinc jungendo rationem cum experientia.

§. 204. Ex existentia recte inferitur possibilitas, ex actu agendi facultas; ex singularibus sensis inductione incompleta iudicium commune, inductione completa universale; ex prædicatis in re iudicio intuitivo cognitis iudicia negativa de istorum prædicatorum oppositis. Hinc hæc omnia cognosci possunt per experientiam latius dictam.

§. 205. Si experiamur aliquid rei sensæ inesse constanter, nec unquam experiamur oppositum inesse, aut, quod inest, quocunque modo mutari, potest ipsum esse aut attributum, aut essentialiale. Si idem deprehendatur in pluribus ejusdem speciei, aut generis fit verisimile esse attributum, aut essentialiale. Si præterea deprehendatur, illud salva re abesse non posse, certum est, esse attributum, aut essentialiale; & quidem primum, si cognoscatur esse rationatum alterius: secundum vero, si cognoscatur esse alterius ratio ita, ut ipsum in illa re nullius sit rationatum. Hinc attributa, essentialia, & essentia cognosci possunt consociatione rationis cum experientia; & etiam hoc modo formari iudicia universalialia.

§. 206. Si experiamur posita existentia unius semper poni existentiam alterius, & hanc nunquam poni, nisi posita sit prior, conjicimus prius esse causam alterius. Si jam ope rationis deprehendamus rationem sufficientem in primo, cur existat alterum, deteximus causam. Hinc & causæ sunt objecta experientiæ latius dictæ.

§. 207. Fieri potest, ut plura simul sumpta sint ratio sufficiens alterius existentia, quæ singula ratio-

rationes insufficientes sunt. Hinc in concursu plurimum cave, ne unum statim adsumas pro causa solitaria alterius.

§. 208. Iterum fieri potest, ut unum alteri coexistat, aut succedat, quin tamen alterius causa sit. Hinc cave, ne ita argumenteris: cum hoc, aut post hoc; ergo propter hoc.

§. 209. Quæ cognoscuntur per experientiam latius dictam, sive ex præmissis, quarum saltem una est experientia stricta, cognoscuntur a *posteriori* (aus der Erfahrung). Quæ cognoscuntur ex præmissis, quarum nulla est experientia, cognoscuntur *a priori* (aus der Vernunft allein).

§. 210. Quidquid stricte experimur, existit (198.); hinc experientia stricta est cognitio clara existentiae orta per sensus; adeoque cum objecto suo conveniens: omnis autem cognitio cum objecto suo conveniens est vera (11.); hinc omnis experientia stricta vera est; adeoque & verus omnis conceptus intuitivus (50.), & omne iudicium intuitivum verum est.

§. 211. Non habetur experientia stricta, nisi objectum vere fuerit sensum: ut autem objectum vere sentiatur, 1. tale sit, quod sentiri potest; 2. eo sensu, quo id nos sensisse ponimus; 3. removeantur ea omnia, quæ impedimento esse possunt, quo minus objectum sentiatur. 4. Sensus rite & saepe adplicentur. 5. Considerentur circumstantiæ, & adjuncta omnia, & dispiciatur sedulo, an non aliunde, quam, unde adparet, mutatio

ratio ista in nobis oriri possit. 6. Adhibeatur ratio: quidquid huic repugnat, sentiri non potest. 7. Attendatur ad aliorum de eodem objecto iudicium, quod ipsum est unica norma, ad quam examinare possis, utrum sensus tui rite constituti sint, nec ne. 8. In experimentis adhibe instrumenta, quam fieri potest, probatissima, & cum omni accurate adhibe.

§. 212. Experientia stricta est cognitio vera (210.); & ejus veritas clare cognoscitur; hinc & certa est (14.) certitudine physica (10.), quia est cognitio ex sensatione; & metaphysica (16.), quando oppositum cognoscitur absolute impossibile.

§. 213. Non est absolute impossibile, me cogitantem ita adfici, ac si existerent corpora, licet nulla essent; hinc *idealista*, licet desipiat, non adstruit absolute impossibile. Sed tamen est absolute impossibile, me ita adfici, & simul non adfici. Item, me mei adfectionem sentire, & illam non adesse: cum ipsa sit id, quod sentio. Experientia igitur adfectionum mei est metaphysice certa. Non negat *idealista*, se adfici, se adfectiones sui percipere; hinc argumentum baculatorium per se satis rusticum etiam contra ipsum nullum est.

§. 214. Experientia latius dicta vera est, si
 1. verum fuerit iudicium intuitivum. 2. Verum illud, quod ex intuitivo inferitur. 3. Verus inter utrumque nexus. Hæc omnia, si clare cognoscantur adesse, est ipsa experientia certa. Sic non dubitas

bitas de veritate conclusionis hujus ratiocinii: qui cogitat, habet facultatem cogitandi; cogito; ergo habeo facultatem cogitandi.

§. 215. Ex experientia tam stricte, quam late dicta possunt alia propositiones clare cognosci veræ; hinc experientiæ sunt principia (8.) certa, & demonstrativa.

§. 216. Per experientiam latius dictam etiam cognoscitur ex ratione; adeoque philosophice. Unde patet, etiam a posteriori posse multa philosophice cognosci, licet experientia stricta sit cognitio mere historica (10), quoniam est ex testimonio sensus.

CAP. II.

DE

COGNITIONE PER RATIONEM.

§. 217.

Ratio (die Vernunft) est facultas cognoscendi rerum nexus. Scientia cognoscendi per rationem solam, hinc a priori (209.) est logica strictissime sumta.

§. 218. Quidquid cognoscitur a priori, cognoscitur ex præmissis, quarum nulla est experientia: hæ autem præmissæ continent rationem, ex qua conclusio cognoscitur vera; hinc conclusionis veritas cognoscitur ex ratione, adeoque philosophice

phice (22.). Omnis igitur cognitio a priori philosophica est; sed non omnis cognitio philosophica est a priori.

§. 219. Quidquid neque ex sensatione, neque ex testimonio cognoscitur, hoc non cognoscitur ex caractere veritatis externo (136. 137.). Ergo, si tamen cognoscatur, cognoscitur ex caractere interno. Quæ cognoscuntur a priori, illa neque ex sensatione, neque ex testimonio cognoscuntur (209.); hinc ex caractere veritatis interno cognoscuntur.

§. 220. Quæ cognoscuntur a priori, cognoscuntur ex caractere veritatis interno; hinc vel ex notis objecti cognoscendi internis necessariis, vel ex nexu necessario hujus objecti cum aliis veris conceptibus, aut judiciis, quorum tamen nullum est experientia.

§. 221. Notæ internæ necessariæ sunt essentia, essentialia, & attributa (36. n. 6.). Essentia exhibetur in definitione reali (91.). Quædam essentialia, vel attributa, vel utraque simul exhibentur in definitione nominali (91.). Hinc, quæ ex definitionibus his cognoscuntur, cognoscuntur a priori. Unde *primum a priori cognoscendi principium sunt definitiones.*

§. 222. Conceptus, & judicia vera, quæ non sunt experientiæ, possunt esse in nexu cum aliis ita, ut unum ad aliud se habeat, sicuti ratio ad rationatum; & quidem in nexu necessario ita, ut uno posito ponatur alterum, sublato uno tollatur

tur alterum. Hinc ex uno connexorum potest cognosci alterum a priori. Quare *secundum a priori cognoscendi principium sunt conceptus, & iudicia vera cum cognoscendis necessario connexa.*

§. 223. Ex essentialibus potest cognosci essentia, & ex essentia attributa, & v. v. Hinc essentia, essentialia, & attributa possunt cognosci a priori, & sunt id omne, quod a priori cognosci potest. Nam modus, & relatio non sunt in definitione (89. n. 4.), nec sunt in nexu necessario cum essentialibus, aut attributis: ceteroquin essent notæ necessariae. Unde nec positis essentialibus, aut attributis ponuntur modi, aut relationes; adeoque nec ex istis cognoscuntur.

§. 224. Essentia, essentialia, & attributa sunt in individuis omnibus ejusdem speciei eadem; unde iis cognitis fiunt vera, iudicia universalia. Hæc igitur a priori cognoscuntur. Nullum autem iudicium, in quo prædicatum modus est, aut relatio, cognoscitur a priori. Sic hoc iudicium: existit homo, a priori non cognoscitur.

§. 225. Ex definitionibus eruuntur axiomata, & postulata, theoremata, problemata, confectaria, & corollaria (a 155. ad 158.) diverso tamen modo. Hinc hæc omnia etiam a priori cognosci possunt.

§. 226. Axiomata, & postulata ex unica definitione immediate deducuntur, & ita deducta dicuntur *secundaria*, quia ex definitione cognoscuntur. Formantur autem axiomata I. omitendo

do genus, vel differentiam (46.). E. g. Data est definitio legis: lex est decretum superioris obligans subditos. Omitte genus, & prodibunt hæc axiomata: lex obligat; lex supponit superiorem; lex fertur inferiori. Omitte differentiam, & habebis hoc: lex est decretum. 2. Convertendo. E. g. Quidquid est decretum superioris obligans inferiorem, illud est lex; ubicunque habes tale decretum, ibi habes legem &c. 3. Adfirmativis ex definitione proxime deductis substituendo negativas propositiones æquipollentes. E. g. Quando non adest decretum superioris, non adest lex; ubi non est superior, lex non habet locum; ubi nulla lex, ibi nulla obligatio &c. Postulata simili modo formantur. E. g. Si obligare subditum velis, fer ipsi legem; si nolis obligare, a lege ferenda abstinere &c.

§. 227. Theoremata, & problemata formantur ex collatione plurium definitionum, aut etiam ex aliis certis cum definitionibus connexis veritatibus. Et quoniam theoremata, & problemata sunt propositiones demonstrabiles, cognosci debent per probationem; hinc talia formaturus procedat secundum ratiocinii regulas. E. g. Concepisti hanc definitionem Dei: Deus est ens perfectissimum; & hanc entis perfectissimi: est ens, quod omnes possibiles realitates habet in omni possibili gradu. Vides etiam veram esse hanc propositionem: scientia est aliqua realitas; &: scientia omnium, quæ sciri possunt, est inter realitates summas. Ex his omnibus rite dispositis inferens theoremata hoc: Deus novit omnia. Simili modo

modo procede circa problemata condenda. E. g. Definisti ante: quid sit caste vivere; item: quid se ipsum vincere sit. Ex collatione utriusque confici potest hoc problema: si vis caste vivere, vincede te.

§. 228. Si problema sit quæstio, in eo tria consideranda sunt: *quæsitum* (die Aufgabe), *solutio*, sive responsum (die Auflösung), & *data* (das Gegebene), quæ sunt illa, ex quibus solutio hauritur. Solutio vel per se evidens est, & tunc demonstratio illius non est necessaria; vel non est evidens, & demonstrari debet. Problema, quod est quæstio, tali modo efferi solet: sensum propositionis obscurum reddere distinctum. Cujus solutio est hæc: fiat subjecti, & prædicati notio distincta. Hæc propositio, quia actiones enunciat, quibus quæsitum obtinetur, vocatur *regula*.

§. 229. Problematis solutio a datis dependet; hinc ea inquirenda sunt, vel resolvendo quæsitum, vel attendendo ad illa, quæ aliunde de quæsito cognita sunt, vel ad illa, quæ in rebus aliis similia deprehenduntur &c.

§. 230. Confectaria, & corollaria formantur ex axiomatibus, postulatis, & theorematibus, & problematibus, si nempe propositiones cum illis connexæ eliciantur. Sic ex axiomatibus (226. ad ductis) deduces hoc confectarium: subditus secundum legem tenetur agere. Item hoc corollarium: par pari legem ferre non potest &c.

§. 231. Veritas cognitionis a priori eadem est cum veritate ratiocinii. Hinc, cum in ratio-
cinio

cinio vero omnes propositiones debeant esse veræ, & verus nexus (181.), etiam ad veritatem cognitionis a priori requiritur veritas omnium propositionum, & nexus.

§. 232. Quæ cognoscuntur a priori, per probationem cognoscuntur; probatio vero vel est *sufficiens*, sive talis, qua data ad conclusionis certitudinem ex præmissis nihil amplius requiritur; vel est *insufficiens*, sive talis, qua data adhuc requiruntur alia ad conclusionis certitudinem. Quæ per probationem sufficientem cognoscuntur, certa sunt, quæ per insufficientem, incerta sunt, sed tamen probabilia magis, aut minus.

§. 233. Quæ cognoscuntur a priori per probationem sufficientem, vel ita cognoscuntur certa, ut oppositum cognoscatur simul absolute impossibile, vel ita, ut cognoscatur hypothetice impossibile, hoc est, impossibile in nexu cum legibus naturæ, vel physicæ, vel moralis: in primo casu probatio est *demonstratio stricte dicta*, quæ si habeat præmissas, quarum nulla est experientia, est *demonstratio in sensu strictiore*. In secundo casu est *demonstratio latius sumpta*.

§. 234. In demonstratione stricta, & strictiore præmissæ debent esse metaphysice certæ: nam & conclusio talis est (233.). Conclusio demonstrationis strictæ, aut strictioris ex certis distincte cognoscitur; hinc evidens est (*eine völlig ausgemachte Wahrheit*).

§. 235. In demonstratione strictiore nulla præmissa potest esse iudicium intuitivum, sive experien-

perientia (223.). At in demonstratione stricta, & latiore possunt esse experientiae, & erit tunc demonstratio a posteriori (209).

§. 236. Demonstratio vel unico syllogismo absolvitur, vel pluribus. Si primum, est demonstratio *simplex*; si alterum, est *composita*, & polysyllogistica. Demonstratio composita, in qua est saltus licitus (190. lit. b.), est *incompleta*, in qua saltus non est, est *completa*. Ratiocinatio, in qua est saltus illicitus, vitiosa est, & non est demonstratio.

§. 237. Demonstratio composita potest fieri per syllogismos formales (172.), & etiam per non formales, sive enthymemata.

§. 238. In demonstratione stricta, & strictiore habentur tandem praemissae indemonstrabiles, quae si explicite positae sunt, demonstratio dicitur *consummata*. Non semper requiritur, ut demonstratio consummetur, praesertim, si praemissae demonstrationis antea fuerunt demonstratione consummata probatae.

§. 239. Demonstratio vel talis est, ut veritas conclusionis distincte cognoscatur ex notis subjecti, & praedicali, vel nonnisi ex falsitate, absurditate sententiae oppositae. Prior est demonstratio *directa*, ostensiva (aus den Merkmalen derselbigen Wahrheit); posterior est *indirecta*, apogogica, deductio ad absurdum (aus der Falschheit, Ungereimtheit des Gegensatzes hergeführter Beweis). Exemplum directae hoc esse poterit: qui
pacem

pacem turbat publicam, est noxius reipublicæ; seditiosus pacem turbat publicam; ergo est noxius reipublicæ. Et indirectæ hoc: si seditiosus non esset noxius reipublicæ, ergo etiam turbator publicæ pacis non esset noxius reipublicæ; hoc est vehementer absurdum; ergo seditiosus est noxius reipublicæ.

§. 240. Demonstratio, quæ a principiis oritur, & in illis fundatas conclusiones deducit, sive, in qua ex ratione elicitur rationatum, dicitur *synthetica* (21.). Quæ vero conclusionem in sua resolvit principia, sive in qua ex rationato elicitur ratio, est *analytica* (21.). Synthetica demonstratio præcipue adhibetur, si ex datis, sive cognitis principiis theoremata in iis fundata evolvenda sunt; & analytica, si pro datis theorematibus invenienda sit demonstratio.

§. 241. Dati theorematis demonstrationem analyticam formaturus I. resolvat prædicatum theorematis in notas suas primas, sive, faciat accuratam prædicati definitionem. 2. Notas primas, si necesse sit, resolvat ulterius. 3. Resolvat & subjectum, sive formet illius definitionem, si possit, realem, etiam plures definitiones nominales veras (91.). 4. Continuet resolutionem tamdiu, donec in notis quibusdam adpareat, subjectum prædicato vere convenire, aut repugnare. 5. His omnibus rite præparatis incipiat disponere demonstrationem ita, ut definitio prædicati, aut illius pars fiat terminus medius (168.), & theoremata demonstrandum conclusio in syllogismo primo.

6. Vi-

6. Videat, an in primo syllogismo sit quædam præmissa ulterius probanda. Hæc ordinarie erit minor, eritque sequentis syllogismi conclusio: hujus vero syllogismi terminus medius ex resolutione prædicati dictæ minoris, & notæ, aut notarum ex illa resolutione cognitarum collatione cum subiecto dati theorematis deprehenditur. 7. Continuet tali modo probationem, donec ultimi syllogismi præmissæ sint definitiones, aut axiomata, aut propositiones alias demonstratæ, & erit demonstratio ad finem perducta. E. g. Sic datum theoremata hoc: qui alium perversa docet dogmata, in jus naturæ peccat.

1. Fiat resolutio prædicati, & definiatur, quid sit peccatum: nempe est actio legi cognitæ contraria; hinc peccatum in jus naturæ est actio legi alicui naturali contraria. Quid lex, quid jus naturæ sit, potest hic ut cognitum supponi. Ex definitione fit *axioma*:

Quicumque ponit actionem legi alicui naturali contrariam, in jus naturæ peccat.

2. Fiat resolutio subiecti: a) quid est docere? Docere est alteri rationes vel veras, vel adparentes proponere, ex quibus ipse cognoscat, aut saltem putet, se cognoscere, propositionem prolatam esse veram.

b) Quid est perversum dogma? Est propositio falsa connexa cum corruptela morum.

Es his *axioma*:

G

Qui-

Quicumque alterum docet perversum dogma, docet falsum connexum cum corruptela morum.

3. Fiat resolutio ulterior, ut adpareant proximius connexa cum prædicato, aut subiecto theorematis; & emergent definitiones, & propositiones axiomaticæ. Hic sequentes:

Falsum apprehensum ut verum, est error. Est *definitio* erroris.

Error est imperfectio intellectus. Est *axioma*. Error connexus cum corruptela morum est imperfectio, plures, & graves imperfectiones post se trahens. Est iterum *axioma*.

Qui alteri causat imperfectiones, statum illius reddit imperfectum. Est *axioma* tertium.

4. Inquiratur jam, an detur lex aliqua naturalis prohibens, ne quis alterius statum reddat imperfectum, & occurrit hæc lex generalis: *neminem læde*, quæ coincidit cum hac: alterius statum ne imperfectiorem reddito. Hæc ut demonstrata in jure naturali adsumitur. Hinc *axioma*: actio, qua alterius status redditur imperfectior, est contra aliquam juris naturalis legem.

His tanquam materia demonstrationis acquisitis fiat dispositio:

Qui-

Quicumque ponit actionem legi alicui naturali contrariam, in jus naturæ peccat; est axioma ex resolutione prædicati.

Qui alium perversa docet dogmata, ponit actionem legi alicui naturali contrariam;

Ergo talis in jus naturæ peccat.

P. m. ille ponit actionem legi alicui naturali contrariam, qui alterius statum reddit imperfectiorem; est axioma ex lege gen. J. N.

Qui alterum perversa docet dogmata, statum illius reddit imperfectiorem;

Ergo ponit actionem legi alicui naturali contrariam.

P. m. ille statum alterius reddit imperfectiorem, qui alteri causat imperfectiones; est axioma tertium n. 3.

Sed qui alterum perversa docet dogmata, causat alteri imperfectiones;

Ergo statum alterius reddit imperfectiorem.

P. m. qui alterum perversa docet dogmata, docet errores connexos cum corruptela morum, est axioma n. 2. Sed qui docet errores connexos cum corruptela morum, causat alteri imperfectiones; est axioma

secundum n. 3. Ergo, qui alterum per-
versa docet dogmata, ipsi causat imper-
fectiones.

§. 242. Demonstrationem analyticam for-
maturus a posteriori 1. resolvat prædicatum secun-
dum §. præced., si id necesse sit. 2. Circumspi-
ciat, quid in rerum natura occurrat, ex quo pro-
bari possit, prædicatum subjecto convenire. 3.
Experientiam hanc, aut etiam plures evolvat,
usque dum veritas ex experiētiis illis clare cogno-
scatur. Sic, si quis vellet suscipere demonstfran-
dum a posteriori theorema hoc: illud ludorum ge-
nus, quod vulgo *lotteriam* dicimus, est, ut mo-
do tractatur, perniciosum reipublicæ; is deberet:
1. resolvere prædicatum perniciosum reipublicæ;
possetque id fieri hoc modo: illud est perniciosum
reipublicæ, e quo in plurimos cives damnum in-
gens, utilitas vero in paucos redundat 2. De-
berent inquiri experiētiæ certæ, ex quibus proba-
retur, multos cives damnum ingens in re sua do-
mestica, statuque externo, quin etiam hinc inde
in interno passos esse, & paucos, qui lucrum ex
illo ludo fecerint; & his adductis res esset con-
fecta.

§. 243. Demonstratio synthetica ex datis
principiis principiata infert. Est igitur conversa
analyticæ; adeoque formatur facile, si analytica
data sit. Verum si data non sit analytica, sed
tantum principia eum in finem, ut inde theore-
mata eruantur, eadem deducturus 1. sumat datum
principium pro primi syllogismi aliqua præmissa.

2. Ex-

2. Excogitet propositionem, quæ cum dato principio notionem aliquam habeat communem, & sit etiam propositio vel per se evidens, vel aliunde certa. 3. Inferat conclusionem. 4. Hanc conclusionem pro novo sequentis syllogismi principio ponat, & excogitet iterum novam propositionem, quæ cum principio hoc novo notionem communem habeat, & inde inferat conclusionem. Quotquot exsurgunt opera ita continuata, conclusiones, tot sunt theoremata. E. g. Sit datum principium hoc: ens simplex non habet partes. Excogitetur propositio alia, quæ habeat cum hoc principio notionem aliquam communem. E. g. Quod non habet partes, non potest in partes resolvi. Inferatur conclusio: ergo ens simplex non potest in partes resolvi. Hæc conclusio iterum statuatur ut principium, & excogitetur ut ante propositio nova: Ens simplex non potest in partes resolvi; quod non potest in partes resolvi; est incorruptibile; ergo ens simplex est incorruptibile &c.

§. 244. Via synthetica, si sint dati subjecti inveniendi prædicata, aut dati prædicati subjecta, tum 1. fiat dati resolutio. 2. Ex hac formetur propositio certa, quæ sit principium. 3. Ex §. præced. formetur propositio nova. 4. Inferatur conclusio: hæc exhibebit unum quæsitum. E. g. Sit datum subjectum homo: fiat ejusdem resolutio; in hac deprehenditur corpus, anima, in utroque notæ diversæ: adsumatur, quæ libet, & statuatur principium. E. g. Homo constat corpore;

qui constat corpore, est ens compositum; ergo homo est ens compositum; ens compositum potest interire partium dissolutione; ergo & homo ita interire potest &c. Item: sit datum prædicatum. E. g. Gratum. Resolvatur: gratum dicimus id, quod animæ moderatam occupationem suppeditat. Inquirantur, quibus ista notio conveniat, & erunt, e. g. nova, perfecta, pulchra &c. Animæ moderatam occupationem suppeditant; ergo hæc grata sunt.

§. 245. Demonstrationem dijudicaturus resolvat syllogismos singulos (192.), quemvis cum antecedente conferat, dispiciat, an inter quemvis antecedentem, & consequentem detur nexus. Si omnia requisita adesse clare cognoscat, certus est, demonstrationem esse legitimam.

§. 246. Non omnes veritates possunt a nobis demonstrari, & ex illis, quæ possunt demonstrari, aliæ facilius hæc via, aliæ alia possunt demonstrari; elige in iis, quæ demonstrari possunt, illam viam, qua clarius, distinctius, certius veritates demonstrantur. Qui, quamvis veritatem se demonstrare velle pollicetur, plus promittit, quam præstare possit; & qui veritatem nullam admittere vult, nisi stricte demonstratam, plus postulat, quam præstari ipsi possit; & errat uterque.

CAP. III.

DE

COGNITIONE PER TESTI-
MONIUM.

§. 247.

Testimonium in sensu latiore sumtum est adser-
tio *alicujus* eum in finem facta, ut illud,
quod adseritur, ab alio verum habeatur.
Testimonium strictius sumtum est adseratio *facti* ad
mox dictum finem. Is, qui testatur, *testis* est,
& is, qui propter testimonium id verum habet,
quod alter testatur, *credit*; adensus propter testi-
monium præstitus *fides* est, si propter testimonium
divinum, *divina*; si propter humanum, *humana*.
Scientia per testimonium, humanum præsertim,
cognitionem perficiendi est *martyrocritica*.

§. 248. Testimonium humanum strictè sum-
tum est adseratio facti; facta per experientiam stri-
ctam cognoscuntur; quæ per experientiam strictam
cognoscuntur, sunt sensa; adeoque omne testimo-
nium humanum strictè sumtum repræsentat rem
sensam, vel præteritam, vel præsentem, vel hic
vel alibi sensam, vel sensu interno, vel externo.

§. 249. Testimonium humanum strictè sum-
tum repræsentat rem sensam; hinc, quæ sentiri
non

non possunt, non representantur per tale testimonium. At multa, quæ sentiri non possunt, possunt tamen ex sensis legitime inferri (a §. 204. ad 207.); hinc etiam ex testimoniis. Sic quasdam rerum causas ab aliis, e. g. Medicis, aut Phisicis ex experienciis legitime illatas credimus, sed propter testimonium in sensu latiore suntum (247). Si ipsi in aliorum experienciis earundem rationem, causamque detegamus, aut legitime esse illatam cognoscamus, per testimonium etiam philosophice cognoscimus. Si minus: cognitio per testimonium est tantum historica (10.).

§. 250. Nulla res impossibilis in illo respectu, in quo impossibilis est, potest esse res sensa; hinc non potest representari per testimonium. At effectus mirabilis non est impossibilis, & potest tale quid sentiri, cujus causam nos ex naturalibus inferre non possumus, vel quia in iis non est, vel quia a nobis in iis nequit deprehendi; adeoque effectus mirabilis potest per testimonium humanum representari. Sed hic, si ullibi, caveatur vitium subreptionis (202.).

§. 251. Rei sensæ narratio magis explicata, & uberior est *historia* (eine *Geschichte*), & hujus author *historicus*.

§. 252. *Historia* ratione rerum, quæ narrantur, diversa est. Quæ recenset res ad naturam earum partium, quæ hoc universum constituunt, atque ad artes, facta tamen ab hominum actionibus liberis, harumque sequelis proximioribus præcissione

eisione, pertinentes, dicitur *historia naturalis* (die Naturgeschichte). Hujus partes sunt historiae plantarum, animalium, morborum, meteororum (Erfcheinungen), machinarum artificiosarum &c. Historia, quæ tractat de liberis hominum actionibus, & de iis, quæ cum his magis connexa sunt, *simpliciter historia* dicitur. Ad hanc pertinent a) *historia civilis*, aut *politica*, in qua referuntur status, fataque rerumpublicarum, actiones magistratuum, & Principum, & illorum, a quibus in rempublicam plura, & grandia profecta sunt. b) *Historia ecclesiastica*, in qua similia, sed ad ecclesiam spectantia referuntur. c) *Erudita*, in qua status, fataque eruditionis enarrantur; & hæc vel refert partes eruditionis, & tum in illa initia, progressus, incrementa, decrementa alicujus scientiæ exhibentur; vel refert vitas virorum doctorum, vel eorundem libros d) *Privata*, quæ refert vitas hominum privatorum cum statu rerumpublicarum, ecclesiæ, & eruditionis non admodum connexas.

§. 253. Historia quæcunque, quam ipsi non sumus experti, fide cognoscenda est; hinc per testimonium; adeoque historicus testis est illi, qui idem non est expertus.

§. 254. Testis vel ipse rem, quam narrat, est expertus, vel eandem ab aliis audivit. Si primum, testis dicitur *oculatus* (ein Augenzeuge); si alterum, *auritus* (ein Ohrenzeuge).

§. 255. Autoritas testis, qua testis, est ejusdem dignitas ex rationibus in ipso cognitis aptis ad adsensum in altero obtinendum.

§. 256. Rationes aptæ, & sufficientes ad adsensum alterius obtinendum, sive fidem, sunt scientia testis, & voluntas dicendi verum. Prior virtus dicitur dexteritas (die Geschicklichkeit); altera sinceritas (die Aufrichtigkeit des Zeugen). Una ex his sine altera non est ratio sufficiens, sed utraque simul,

§. 257. Quo clarius dexteritatem, & sinceritatem in teste aliquo cognosco, eo autoritas ipsius relate ad me major est; quo minus clare eadem, aut simul sumta, aut unum ex illis, cognosco, eo autoritas minor est. Testis, in quo nec dexteritatis quidpiam, nec sinceritatis cognosceretur, esset testis sine autoritate; si re ipsa nihil illarum virtutum adesset, *absolute*, secus *relative*.

§. 258. Dexteritas testis oculati dignoscitur ex his: 1. si rei fuerit præsens. 2. Si potuerit rite experiri, & eo sensu, quo se id expertum refert. 3. Si ea omnia in experiundo observaverit, quæ §. 211. requiri diximus. 4. Si polleat fideli memoria, ita, ut facile res, prout sensit, possit reproducere, aut memoriæ non fisis factum adnotaverit scripto. 5. Si præterea polleat facultate rem, quam expertus est, perspicue proponendi.

§. 259. Sinceritas testis determinatur ex his:
 1. si ipse sit vir religiosus falsiloquia aversans.
 2. Si

Si nulla habuerit motiva ad falsiloquium, habuerit autem ad verum testandum. Hæc quo plura, quo graviora fuerint, eo ad dignoscendam sinceritatem aptiora sunt. 3. Si narraverit eo ipso in loco, in quo, ac tempore, dum res gesta erat. 4. Si non tacuerit suo, suorumque honori detrahentia. 5. Si propter testimonium suum malum vereri debuerit, aut re vera tulerit.

§. 260. Testis auritus respectu eorum, quæ ab alio audit, est oculatus; ergo etiam iisdem sit dotibus ornatus.

§. 261. Testimonium verum est, in quo vere factum refertur, & ita refertur, uti factum est. Testis dexter scit factum, & si simul sincerus est, refert factum ita, uti est factum; adeoque testimonium testis dextri, & sinceri est testimonium verum. Testimonium, in quo non refertur vere factum, vel non ita, uti factum est, est testimonium falsum. Sed tamen ex falsa aliqua circumstantia relata falsitas facti non statim inferri potest. E. g. Dum Constantinus Magnus a Silvestro Pontifice refertur baptizatus, licet Silvester illum non baptizaverit, non sequitur: ergo baptizatus non fuit. Testimonium referens impossibilia semper falsum est, quo ad illa, quæ impossibilia sunt; & testis talia referens non est dexter; hinc nec habet authoritatem.

§. 262. Testimonium testis, cujus dexteritas, & sinceritas ex notis sufficientibus clare a me cognoscitur, est testimonium mihi *certum*; si notæ cognitæ sint insufficientes, est *incertum*. In
in-

incerto vel plures adsunt notæ pro dexteritate, & sinceritate a me cognitæ, quam pro opposito, vel pauciores. Si primum: est testimonium *probabile*; si alterum: est *improbabile*; si notæ utrimque sint æquales, est testimonium *dubium* (17.).

§. 263. Adensus præstitus ex notis cognitis sufficientibus, aut etiam pluribus pro veritate est *fides rationalis*, sive *oculata* (ein vernünftiger sehender Glaube). Adensus, qui nota nulla cognita, aut æqualibus, aut paucioribus tantum cognitis præstaretur, esset *fides cæca* (ein blinder Glaube); & qui ita credit, *credulus* est (leichtgläubig). Qui vero non crederet testimoniis certis, aut nullis vere probabilibus, esset *incredulus* (ungläubig). Testimonia certa, & vere probabilia dicuntur *fide digna*.

§. 264. Testimonium divinum cum sit illius testis, in quo distincte per rationem cognoscitur sinceritas, & dexteritas summa, omne testimonium divinum est certissimum, & creditur fide rationali, sive sit testimonium de facto, aut veritate propositionis singularis, sive sit de veritate propositionis communis. Sed, cum Deum esse aliquid testatum sit res facti, hujus testimonii divini existentia, si per testimonium humanum cognoscenda est, cognoscatur fide rationali (263.).

§. 265. Si ex testimonio divino certo probetur, Deum homini alicui, aut pluribus, certis circumstantiis vestitis, promississe, se illis adfuturum, & non permissurum, ut errent, in illis
cir-

cumstantiis non errabunt; verum igitur dicent, adeoque testimonium illorum in his circumstantiis verum est, & creditur ipsis fide rationali.

§. 266. Testimonium mere humanum testis oculati verum non est, nisi res vere fuerit facta, & ita facta, uti testis retulit (261.); nec auriti, nisi vere audierit, & ita retulerit, uti audiit. Sed licet auritus ita retulerit, uti audiit, non tamen idcirco res vere facta est. Hinc omne testimonium humanum de re facta verum debet habere testem oculatum.

§. 267. Etiam unius testis oculati, cujus dexteritas, & sinceritas cognita est, testimonium parit certitudinem. Si tamen plures oculati dexteritatis, & sinceritatis cognitæ idem testentur, nascitur certitudo major.

§. 268. Auritus de testimonio testatur; hinc testimonii testis oculatus est (260.). Sed de facto dum testatur, ipsius authoritas innitur authoritati testis oculati; & series quantacunque auritorum testem oculatum supponit; neque enim ipsi vere facta referre possunt, nisi retulerit oculatus.

§. 269. Testimonium auritorum in serie successiva est *traditio* (eine Ueberlieferung); in serie simultanea est *fama* (ein öffentliches Gerücht). Utrumque testimonium vel verum, vel falsum est; vel ex parte verum, vel ex parte falsum.

§. 270. Traditio, & fama vel habent ortum suum a teste oculato dextro, & sincero, & pro-

progressum suum ab auribus dextris, & sinceris; vel non habent ortum ab oculato, vel non a dextro, vel non a sincero, aut cui & dexteritas, & sinceritas defuit, vel non habent progressum suum a dextris, & sinceris. Si primum, traditio, & fama sunt testimonia vera (261.). Si unum ex aliis, tunc sunt vel testimonia omnino falsa, conficta, fabellæ, rumores sine capite; vel testimonia vitiata, defectibus laborantia, quibus, qui etiam in iis crederet, in quibus vitiata sunt, aut defectu laborant, esset nimium credulus.

§. 271. In veritatibus, quæ nobis via folius traditionis patefiunt, major gradus remotionis a fonte vires argumenti per se non infringit, uti fieri opinabatur cl. Lockius. Si enim, quod ipse ponit, primus testis fuerit fide dignus, & reliqui æquali fide digni, verum testimonium primi testes succedentes adcurate referent; non est igitur periculum erroris. An e. g. circa dogma, quod docet, infantes posse baptizari; de quo, ni fallor, Origenes suo tempore dixit, hoc traditione acceptum esse, nostro tempore auctum est erroris periculum, quia a fonte magis distamus, atque Origenes? Universum, si nulli traditioni fide rationali (263.) credi potest, jam omnis probabilitas de re gesta, ad quam & dogmata proposita pertinent, demum evanescere deberet, licet illius fides antea fuisset certissima; hoc autem qui credit, credulus est.

§. 272. Notæ, ex quibus traditio dijudicari potest, præter testium dotes sunt:

a) in

a) in factis. 1. Illorum publicitas, 2. granditas, 3. monumenta, quæ longo tempore extitisse aliunde certum est, aut quæ extant adhuc cum relatis optime convenientia, & eorundem quasi rationata. 4. Relatio ipsa uniformis, constans, & invariata. 5. Absentia omnis contradictionis cum aliis certis, & omnis inconvenientiæ cum loco, tempore, moribus hominum, imo convenientia cum iis omnibus deprehensa &c.

b) In dogmatibus ad religionem spectantibus (nam in ceteris ad veritatem parum prodest scire, quis docuerit) præter testium dotes 1. gravitas, utilitas &c. dogmatis, 2. ejusdem connexio proximior cum reliquis religionis dogmatibus certis, 3. vestigia per omne ævum usque ad tempus religionis primum, 4. & vestigia hæc, si quando disparere videntur, hujus disparentiæ gravis, & solida ratio, 5. difficultas interferendi dogmatis, qualis esset, si alio tempore, quam primo, aut ab alio, quam ab authore ipso vel immediate per se, vel ejus auctoritate a primis promulgatoribus, dogma sine tumultu, & populi commotione interferi non potuit; hujus tamen tumultus, aut commotionis excitatæ aliquando, ne minimum quidem extet documentum &c.

§. 273. In fama, cum ipsa testimonium simul existentium testium sit, inquiratur in auctorem

rem famæ, &, si deprehendi is possit, debet esse testis oculatus, si fama sit vera. Dijudicetur ergo ex notis, ex quibus oculatus (258. 259.). Sed jam desinit esse fama, & est tibi testimonium testis oculati. Si vero author deprehendi non possit, non ideo statim judicandum, famam esse falsam, sed considerandum 1. objectum famæ. 2. Circumstantiæ antecedentes, præsentis, & earundem cum objecto famæ connexio 3. Consequentia durante fama, si quæ sint: & hæc si sint solius objecti, quod fama ferebat, necessaria consecutaria, fama sit certa. Si vero talia non sint, sed tamen sequelæ ejusmodi, ut ex illo, quod fama ferebat, facile consequi potuerint, oritur argumentum pro veritate famæ. E. g. Oritur belli tempore fama referens: hostilem exercitum esse cæsum: constabat ante, utrumque exercitum ita castra metatum fuisse, ut neuter sine periculo alicujus detrimenti recedere potuerit: fama durante pars hostilium copiarum, quæ arcem quandam obsidebat, subito obsidionem solvit, iterque adgreditur versus illam plagam, versus quam fama fert, reliquias cæsi exercitus recessisse. In his circumstantiis, qui famæ crederet, an crederet fide cæca, licet solutæ obsidionis aliæ potuerint esse causæ, quorum tamen jam nulla æque verisimilis occurrit.

§. 274. Testimonium verum est, quod est a teste dextro, & sincero (261.); sed testimonia, quæ opposita referunt, simul vera esse non possunt; hinc nec simul a testibus dextris, & sinceris. In testium collisione inquirendum, in quo rationes
dex-

dexteritatis, & sinceritatis infunt plures, ante quam possit ex iis uni præ altero credi fide rationali.

§. 275. In teste oculato, coævo, domestico, major ratio pro dexteritate est, quam in auctore, recentiore, peregrino: sed non raro suspecta est oculati &c. sinceritas ob partium studium, ob metum, spem lucri, & istiusmodi alia. Exempla sunt obvia,

§. 276. Si oculati plures testentur idem, & inter illos sint, qui vitæ conditione, studiorum ratione, & religionis instituto discrepant, si usque adeo adsint hostes, & inimici, testimonium habet notam sinceritatis summam. Omnino enim incredibile est, complures istiusmodi in mendacium conspirare. Si jam præterea notæ dexteritatis sufficientes adsint, tali testimonio ad veritatem nihil deest; & hinc contradicentes alii, sive coævi, sive recentiores non sunt fide digni.

§. 277. In collisione testium potest contingere, ut in uno plures dexteritatis, & sinceritatis rationes detegantur, quam in multis aliis unanimes voce contrarium adserentibus. In hoc casu præferendus est unus pluribus, vel maxime, si prudens est suspicio de collusionem plurium, vel si plures ex uno eodemque testentur.

§. 278. Si testes, quorum unus multum phantasiæ, & alter plus intellectui, & rationi tribuit,

tribuit, collidantur, præferendus est posterior priori ob dexteritatem. Ab iis, qui nimium phantasiæ tribuerunt, plurimam partem profectæ sunt narratiunculæ de spectris, & plures aliæ fabellæ.

§. 279. Si plures coævi testentur de facto, quod ab ipsis ex defectu requisitorum ad experientiam rite capiendam, examinari non potuit, & contrarium testentur recentiores, quibus nihil requisitorum defuit, posterius testimonium præferendum est primo ob dexteritatem testium. Exempla sunt in historia naturali.

§. 280. Si coævi omnes factum memorabile taceant, & recentiores id referant, testimonium hoc jure in dubium vocatur, nisi silentii coævorum gravis adferatur ratio: quæ adferri vix poterit, si factum 1. fuerit publicum; 2. ad historiam, quam scribebant coævi, pertinens, aut adsint alia motiva, quare notari debuisset; 3. si ex adnotatione nullum in testes incommodum redundaturum, prudenter timeri potuerit. Jam enim, cur nullus illorum talis facti meminerit, alia vix superest ratio, quam quia nescierunt; factum autem publicum, & grande, qui omnes ignorare potuerunt! Vel ob hanc solam causam, si cætera deessent, Philostrato fides habenda non est, dum post centum elapsos annos prodigia ab Apollonio Thyaneo patrata refert, tacentibus de eisdem coævis. Si unus, alterve coævorum factum non referat, ipsum ob illius silentium negari tuto non potest: potuit enim
unus

unus ignorasse, potuit esse oblitus, potuit noluisse testari, quæ tamen in omnibus obtinuisse, credi non debet.

§. 281. Testis, qui nomen suum aperte præfert, antependus anonymo est, nisi suppressi nominis sufficiens adsit ratio: est enim sinceritas posterioris dubia.

§. 282. Testis pacatus, & modestus præferendus est acerbo, & vehementi, nisi aliunde constat, ex facti indignitate testem fuisse commotum. Nam acerbitas, & vehementia testis movet suspicionem odii; hinc defectus tam dexteritatis, quam sinceritatis.

§. 283. Testis simpliciter, sine fuce, & ampullis factum referens præferendus est testi ornatui, ac elegantis suis in relationibus nimium studentis ob magis certam sinceritatem. Ob eandem rationem præferendus est testis juratus non jurato.

§. 284. Cognitio per testimonium verum (261.) vera est. Si enim testimonium verum est, omnia accurate referuntur, quæ facta sunt; hæc per testimonium cognoscens habet cognitionem convenientem eum objectis; hinc & veram (II.).

§. 285. Cognitio per testimonium talis, ut vi ipsius possimus cognita ab aliis discernere, est cognitio clara (12.); istiusmodi cognitionem per

testimonia sæpe obtinemus. Claritas cognitionis per testimonia admittit gradus, quos cognitio in genere (13.).

§. 286. Cognitiono per testimonium certum (262.) est cognitio certa. Nam dum certi sumus de dexteritate, & sinceritate testis, cognoscimus, oppositum testimonii esse impossibile; talis autem cognitio est certa (14.); hinc & cognitio per testimonium certum. Sed hæc certitudo est tantum moralis (16.).

§. 287. Veritas, claritas, certitudo perfectiones cognitionis sunt; hinc cognitio perficitur testimoniis veris, claris, certis. Sed etiam ubertas, & dignitas (18.) cognitionis perfectiones sunt, quæ testimoniis comparari possunt, & maxime lectione historiarum tractantium de rebus grandibus vere, clare, distincte; & pragmaticarum, id est, talium, in quibus consuetudines multæ practica ad vitæ felicitatem facientia continentur. Hinc tales historias lege, & abstine ab anilibus, & superstitiosis fabulis, etiam Romanensibus scriptis (Romanen), si hæc nihil, aut parum eruditionis habeant, bonisque moribus noceant.

CAP. IV.

DE

COGNITIONE PER INTER-
PRETATIONEM.

§. 288.

Si alios rite intelligam (75.) extensive, & intensi-
sive perfici cognitio mea potest. Sed non
possum alios intelligere, nisi ex signis (70.),
nec rite intelligere, nisi ex ipsorum signis ipsa illa
cognoscam, quæ ipsi signant. Scientia cognoscen-
di signata ex signis est *hermeneutica universalissi-
ma* (die ganz allgemeine Auslegungskunst).

§. 289. Homines conceptus suos, quos
communicare cum aliis volunt, signare debent,
hinc signis uti: hæc signa vel videri tantum pos-
sunt, & dicuntur *characteres* (Züge), vel etiam
audiri; signa, quæ audiuntur, si sint certi articu-
lati toni, *vocabula* sunt.

§. 290. Characteres, si signant immediate
vocabula, & his mediantibus conceptus dicuntur,
characteres nominales, quales sunt hæc ipsa, quæ
scribo. Si signant immediate conceptus, & res ipsas,
quæ etiam vocabulis signari possunt, sunt *characte-
res reales*, quales erant hieroglyphi Aegyptiorum.

§. 291. Complexus vocabulorum in regione ampliore usitatorum est *lingua particularis* (eine besondere Sprache), *viva*, si adhuc in usu publico, communique obtineat, quales sunt lingua germanica, gallica &c.; *mortua*, quæ aliquando in usu publico, & communi fuit, sed modo in tali usu non est, quales sunt græca, latina &c.

§. 292. Complexus vocabulorum in regione non adeo ampla usitatorum est *idioma* (eine Mundart), e. g. idioma saxonicum, suevicum &c. idioma perfectius *dialectus* est (der Dialect, oder eine in einem höheren Grade ausgebesserte Mundart), e. g. dialectus attica apud Græcos, saxonica inter Germanos.

§. 293. Series vocabulorum conceptus connexos significantium est *oratio* (eine Rede). Orationis vero sensus (der Sinn der Rede) est series conceptuum, quos alter significare voluit.

§. 294. Complexus regularum, secundum quas orationis cujuscunque sensus cognoscendus est, est *hermeneutica generalis*. Quæ tantum complectitur regulas ad sensum hujus, aut illius orationis cognoscendum observandas, est *hermeneutica specialis*. E. g. Ad sensum orationis dogmaticæ intelligendum,

§. 295. Qui sensum ex oratione cognoscit, eumque proponit, dicitur *interpret* (ein Ausleger), & ipsa sensus cogniti propositio *interpretatio*.
Hæc

Hæc, si sit ab ipso auctore, dicitur *authentica* (seiner selbst Erklärung, oder seines eigenen Sinnes); si ab alio ex communi verborum usu, & consuetudine verba ita accipiendi, est *usualis* (eine gemeine); si sit ex regulis hermeneuticæ, est *doctrinalis*, logica, philosophica (eine gelehrte).

§. 296. Propositio quævis explicanda dicitur *textus*, & quæ cum hac connexa est, *contextus*, sive explicandam antecedit, sive sequatur, sive mediate, sive immediate, sive expresse, sive minus.

§. 297. Si vocabula, quibus series conceptuum significatur, proprium significatum retineant, sensus est *proprius* (eigentlicher Sinn). Si non retineant, sensus est *improprius*, *tropicus* (uneigentlicher, figurlicher Sinn). E. g. Illud Horatii: o navis! referent in mare te novi fluctus?

§. 298. Sensus *immediatus* est, qui ex solis vocabulis cognosci potest. *Mediatus* est, qui est cum immediato connexus. Sensus per ipsa vocabula sive immediate, sive mediate significatus est *literalis* (der buchstäbliche); per literalem significatus est *mysticus* (der geheime, verborgene Sinn), & hic est mediati species. E. g. Ipsa, sive ipse, contert caput tuum Gen. lib. est mysticus, dum intelligitur de dominatu in dæmonem exercendo.

§. 299. Sensus orationis *possibilis* est ille, qui neque fini, quem author sibi præfixit, neque

orationi contradicit. Sensus *inuentus* est ille, quem author verbis suis subesse voluit. Hic, si per finem authoris, & orationem ipsam determinetur, *innatus*, genuinus est (in der Rede gegründeter Verstand). Sensus, qui non est innatus, *illatus* dicitur (in die Rede getragener Verstand). Sensus ab authore ipso intentus, & secundum regulas hermeneuticas cognitus est sensus *hermeneutice verus*, qui tamen in se potest esse falsus. Sensus *absurdus* (ein ungereimter Sinn) est, qui vel propositioni alicui certæ contradicit, & est *absolute* absurdus, vel qui contradicit alicui propositioni ab authore positæ, aut ratione sui systematis ponendæ, & est *relative* absurdus.

§. 300. *Adcommo'datus* sensus (ein anstiegender Sinn) est sensus literarum similis, quem tamen authoris sensum esse, dubium, aut improbabile est. Hinc talis sensus non est innatus, sed sæpe frigida allusio.

§. 301. Sensus orationis est series conceptuum, quos author vocabulis significare vult; hinc cognitio authoris significata. Sed cognitio sensus (der Verstand der Rede) est intelligentis, & interpretis cognitio. Utraque, cum sit cognitio, est perfectionum & imperfectionum capax, quarum capax est cognitio in genere (18). Sed perfectio adficiens cognitionem authoris non est confundenda cum perfectione, quæ adficit cognitionem interpretis.

§. 302. Perfecta cognitio interpretis est, quæ clare & distincte repræsentat sensum authoris. Hanc ut interpretes obtinere possit, prærequiritur a) notitia linguarum, & illius, in qua author scripsit, & cum hac cognatarum, & illius, in qua interpretes interpretatur, idiomatum earundem, ac dialectorum (291. 292.). Defectus hujus notitiæ causa est tam multarum falsarum, obscurarum, mutilarum interpretationum. b) Notitia historiarum. Hac destitutus ignorare potest finem, quem author scribendo habuit, circumstantias, sectam, conditionem authoris, scribendi occasionem, aliaque adjuncta, in quibus author versatus est, quæ tamen ad ipsius sensum cognoscendum sæpe necessaria sunt. c) Notitia criticæ, sive regularum dijudicandi, an liber, aut in libro textus sit re ipsa authoris hujus, nec ne.

§. 303. Liber, aut in libro textus dicitur *genuinus* (das wahre, oder ächte Werk, ein ächter Text), qui est ab illo authore profectus re ipsa, cui tribuitur. Liber, aut textus *suppositus* est (ein unterschobenes Werk), qui non est ab illo authore profectus, cui tribuitur. Textus *corruptus* (ein verfälschter Text) est, qui non ita ab authore profectus est, uti jam comparet: si quædam in textu omissa sint, dicitur *mutilatus* (verstückelter); si adjecta, *interpolatus* (untersehter Text). Liber, in quo textus sunt mutilati, aut omissi, etiam mutilatus; in quo sunt interpolati, aut novi additi, interpolatus vocatur.

§. 304. Liber, textusque genuinus a non genuino ex notis dignoscendus est:

- a) Liber ex his: 1. si ab illo tempore, quo primum comparuit, ad hæc usque tempora semper illi authori adscriptus fuit; nec sit ulla ratio in contrarium, habendus est liber genuinus. 2. Liber omnibus coævus, & proxime coævus illius authoris, cujus esse dicitur, incognitus, vel suppositus est, vel saltem suspectus, si coævi, & proxime coævi ex hoc libro optima, & necessaria documenta potuerint adducere. 3. Si liber sit inscitia refertus, aut ineptis, & ridiculis fabellis scateat, non est viri in iis rebus versati, perspicacis, & gravis opus. 4. Liber aperte impia dogmata continens, aut probans impia dogmata aperte continentes libros, etiam in iis, quæ cum his dogmatibus connexa sunt, non est opus viri pii, & probati. 5. Si stylus (die Schreibart), qui est coordinatio orationis authori alicui solemnior, sit diversus ab eo, quo author in operibus certo genuinis utitur, liber suspectus redditur. Sed tamen potest esse stylus ejusdem authoris diversus pro rerum diversitate, pro ætatis ipsius authoris diversitate, potest etiam ipse, si latere voluit, stylum mutasse. Interim convenientia styli est aliquod argumentum pro authentia: rarius enim contingit, ut in uno, eodemque stylo plures convenient. Simili modo judicandum de diversitate,
aut

aut convenientia styli cum stylo sæculi :
habent enim & ætates fere singulæ suum
proprium stylum. 6. Liber, in quo res,
aut personæ memorantur ætate authoris
certe posteriores, aut vocabula, modique
loquendi adhibentur, quæ longo post autho-
rem tempore primum ceperunt esse in usu,
est suppositus, aut certe interpolatus vel stu-
dio, vel casu, dum nempe incitiam typhothæ
notæ marginales textui additæ sunt. 7. Liber
authori gravi, & circumspecto adscriptus,
cõtinens sententias in re magni momenti
oppositas iis, quas author idem in operi-
bus certo genuinis tuetur, suspectus est,
nisi aliunde constet, authorem a sententia
sua recessisse.

- b) Textus, dum lectiones sunt variantes, hoc
est, dum in diversis exemplaribus textus
diversi adparent vel in codicibus ipsis, vel
in versionibus, aut citationibus, dijudi-
catur speciatim ex his: 1. qui cum autho-
grapho, aut scripto ipsius authoris con-
sentit, est genuinus. 2. Si autographon
interierit, præferendus est ille textus, qui
consentit cum codicibus, citationibus æta-
ti authoris prioribus, nisi aliunde gravis
ratio obstet: sine hac enim præsumi non
debet a proxime coævus textum fuisse cor-
ruptum. 3. Præferendus est etiam textus,
qui fini authoris, quem scribendo habuit,
circumstantiis, in quibus scripsit, stylo,
quo author uti solet, conformior est.

Cete-

Ceterum textus etiam ex quibusdam notis, ex quibus integer liber genuinus, dijudicatur. In versionibus, & citationibus dexteritas, & sinceritas vertentium, ac citantium consideranda sunt.

§. 305. Interpres sensum authoris cognoscit (295.); sed textus corruptus non continet sensum authoris; hinc nequit ex illo sensus authoris cognosci, cognoscitur igitur ex textu genuino (303.).

§. 306. Textus ejusdem genuini sæpe plures sensus sunt possibiles (299.), uti tam variæ legum, & scripturarum interpretationes fatis ostendunt. Si ex pluribus possibilibus unus aliquis ita per regulas hermeneuticas determinetur, ut ipse solus verus, reliqui omnes falsi habendi sint, oritur *necessitas hermeneutica* circumscribens interpretem.

§. 307. Propensio interpretis ad eum e pluribus possibilibus sensum pro sensu authoris habendum, qui authorem commendat, sive cum perfectionibus authoris convenit, donec constet contrarium, est *æquitas* interpretis (die Billigkeit); & *iniquitas* interpretis est propensio ad sensum, authoris perfectionibus contrarium, pro sensu authoris sine sufficiente ratione habendum.

§. 308. Hermeneuticæ principium generale est: *interpres æquus esto*. Nam de quovis auctore saltem mediocriter bono præsumendum est, quod

quod cognitionem dignam, veram, claram, certam, aut saltem probabilem significare voluerit; hinc perfectionibus suis studuerit. Postulant id etiam officia hominis erga hominem, ut ne quis de altero sine ratione sufficiente pejora sentiat.

§. 309. Postulat authoris perfectio, ut vere conceptus significet, & non proferat signa nihil significantia. Hinc interpret ubique supponat sensum, & nullos terminos inanes, quamdiu non adest ratio sufficiens in contrarium.

§. 310. Interpret nonnisi unum ex pluribus possibilibus sensibus verum, & ab authore intentum iudicet. Nam perfectio authoris postulat, ut unam determinatam conceptuum seriem voluerit significare.

§. 311. Interpret sensum authoris totum cognoscat; alioquin authorem non omnino intelligit.

§. 312. Interpret etiam sensum mediatum pro sensu authoris habeat. Nam est perfectio authoris simul significare conceptus, qui cum conceptibus per vocabula significatis interne, ac necessario connexi sunt. Non tamen deducat ad odium authori constandum ex sensu ipsius immediato mediatum falsum, aut incommodum, aut non praevisum, vel non connexum, nec significatum: fieret enim iniquus *consequentarius*.

§. 313. Nunquam, nisi necessitas herme-
neutica id exigat, iudicet sensum sive absolute,
sive relative absurdum (299) esse sensum authoris.
Ubi igitur author sibi contradicere videtur, ean-
dem secum ipso interpres conciliet, salvis tamen
hermeneuticæ legibus.

§. 314. Nunquam tribuat authori sensum,
nisi qui probari potest esse authoris; hinc inquirat
in indicia, notasque determinantes sensum autho-
ris. Hæ & in oratione ipsa & in authore inquiri
debent.

§. 315. Censendus est author quivis usum
vocalorum (82.) ea ætate, in ea lingua, in qua
scripsit, receptum secutus fuisse: voluit enim in-
telligi a cœvis suis, & quæ postea fata subitura
esset lingua, scire ipse non poterat. Hinc interpres
ex usu tum recepto iudicet.

§. 316. Si quod vocabulum plures habeat
significatus, & author certum significatum nullibi
fixerit, iudicet interpres secundum significatum
famosiorem. Nam hic ad perspicuitatem sermonis
pertinet; perspicuitas autem est perfectio autho-
ris. Si tamen author ob rationes significatum
communem deseruerit, & quendam sibi soli pro-
prium substituerit, significatus hic authori *peculia-
ris* ex oratione debet posse cognosci: ceteroquin
est terminus non intelligibilis, qui arguit in authore
imperfectionem.

§. 317. Interpres in locis obscurioribus antecedentia, & consequentia solícite cum loco interpretando conferat, contextum examinet, inquirat in loca parallela, sive *parallelismus* sit in verbis, sive in significatibus, sive in utroque simul. Nam author debet loqui consequenter, & in nexu, debet etiam in similibus similiter loqui. Præferri tamen debent illa loca, in quibus author ex professo, ut dicimus, certam materiam tractat, locis iis, in quibus de eadem obiter tantum, & incidenter loquitur. Si *parallelismus domesticus* deficiat, consulatur *peregrinus*, sed *propior*, sive similes loci authorum aliorum, sed proximiorum, si fieri possit; inter quos eminent authoris discipuli, si qui tales sint. Si & *parallelismus peregrinus* deficiat, inquiratur in vocabula radicalia, derivativa, simplicia, composita illius linguæ, aut etiam cognatarum.

§. 318. Interpres nonnisi gravi de causa tribuat vocabulis significatum improprium, & tropicum. Effet gravis causa, si verbis in significato proprio sumtis, aut nullus, aut absurdus, aut hic loci inconueniens sensus oriretur.

§. 319. Ex sola rei, quæ per verba authoris significata est, ad aliam rem significandam aptitudine non iudicet interpret, sensum mysticum ab autore fuisse intentum. Nam præterquam, quod idem sensus literalis possit admittere mysticos plures, sola istiusmodi aptitudo non potest fundare iudicium certum, imo ne probabile quidem

dem de mente authoris. Si tamen sit notabilior sensus literalis ad mysticum significandum aptitudo, & alias sensus esset authore indignus, & parallelismus domesticus etiam probet, authorem solere esse mysticum, interpres e pluribus possibilibus sensibus mysticis judicet illum esse verum, qui sensui literali, contextui &c. convenientissimus est.

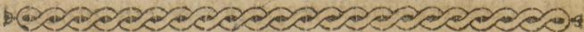
§. 320. Interpres scripti vel interpretatur scriptum *historicum*, adeoque mera complectens facta, vel *dogmaticum*, & hinc continens veritates communes, & universales; atque hoc vel solum historice referens dogmata, & est *historico-dogmaticum*, vel referens dogmata cum demonstrationibus suis, & est *scientificum*, & hoc methodice (20. 21.) adornatum est *systematicum*. Scripti illius, quod interpretatur, perfectiones perspectas habeat interpres: illæ enim perfectiones authoris determinant, & sunt rationes regularum hermeneuticæ specialis, quas interpretem æque servare oportet, ac regulas hermeneuticæ generalis, si intentum ab authore sensum certo velit cognoscere.

§. 321. Si interpres sensum authoris tantum in lingua ab illa, qua author usus est, diversa proponat, sive si versionem (eine Uebersetzung) instituat, quæ est brevissima sensus interpretatio, tum 1. sensum authoris adæquate cognitum proponat. Hinc nec plures, nec pauciores, imo nec alio modo connexos conceptus proponat, quam ii sunt, quos proposuit author. 2. Sen-
sum

sum brevissime proponat. Vocabulis igitur, quibus author usus est, substituat synonyma alterius linguæ eodem modo connexa, quantum genius utriusque linguæ patitur. 3. Propositio ipsius interpretis habeat perfectiones ad propositionem requisitas, e. g. claritatem & perspicuitatem.

§. 322. Si interpret instituat *paraphrasin* (eine Umschreibung), quæ est sensus immediati ab autore intenti interpretatio uberior in lingua vel authoris, vel alia, servet I. quæ vertens. 2. Sensum authoris clariorem reddat, atque hinc terminis minus claris substituat claros, & ubi expedit, alios interferat, eosque sic inter se ordinet, ut nexus melius perspiciatur. 3. Ultra sensum immediatum, eaque, quæ ad hunc declarandum inserviunt, non progrediatur.

§. 323. Si interpret instituat *commentarium* (eine vollständige ausführliche Auslegung), qui est interpretandorum completa, & illustrata explicatio exhibens etiam illa, quæ cum interpretandis connexa sunt, servet I. quæ vertens, & alterum, quod paraphrasin instituens. 2. Cognitionem sensus extensive, & intensive, perfectionem (18.) producat. 3. Ut perfectus sit commentarius, sensum cum rationibus, hæc est: philosophice proponat. Unde patet, commentatorem interpretis, & authoris perfectiones debere conjungere.

DE

COGNITIONE PROBABILI.

§. 324.

Cognitio *probabilis* est cognitio incerta, in qua plures aut graviores rationes, & indicia pro veritate ejusdem repræsentantur, quam pro ejus falsitate. Cognitio *improbabilis* est, in qua pauciores, aut leviores rationes repræsentantur pro veritate cognitionis, quam pro falsitate (17.). Si utrimque æquales, erit cognitio *dubia*.

§. 325. Si veritas ex ratione ejusdem sufficiente clare repræsentata cognoscatur, cognitio est certa (14.). Erit igitur cognitio *probabilis*, si rationes præsentés cognoscantur ad rationem veritatis sufficientem magis accedere, quam ab eadem recedere; & cum accessus unus possit esse proximior altero, probabilitas una potest esse major altera.

§. 326. Conceptus, judicii, ratiocinii, experientia, testimonii, interpretationis probabilitas aderit, si rationes præsentés ad rationem veritatis eorundem sufficientem cognoscantur magis

gis accedere, quam recedere, & erit probabilitas eo major, quo accessus propior.

§. 327. Rationes illæ præsentés vel cognoscuntur ex re ipsa, vel non ex re, sed aliunde. Si primum, habetur *probabilitas interna*; si alterum, *externa*. Probabilitas interna est *logica*; externa vel est *physica*, vel *historica*; & illa, quæ est circa cognitionem sensus authoris, dicitur *hermeneutica*.

§. 328. Rationes præsentés vel magis accedunt ad rationem veritatis sufficientem in respectatam, quam recedunt; vel in respectu ad rationes oppositi ad eandem rationem magis accedunt. Si prius, est cognitio *probabilis absolute* talis; si posterius, est *probabilis relative*.

§. 329. Quæ ex demonstratione cognoscuntur, non possunt dici probabilia: cognitio enim ex demonstratione est cognitio certa (234.); omnis autem cognitio probabilis est incerta magis, vel minus. Hinc & illud, cujus impossibilitas demonstrata est, non potest dici probabiliter falsum.

§. 330. Cujus impossibilitas demonstrari nequit, non est idcirco probabiliter verum. Sic licet non possit demonstrari, impossibile fuisse, ut quædam a Servatore nostro edita ope-

ra viribus naturæ creatæ peragerentur, inde tamen non sit probabile, eadem illis viribus fuisse patrata: e. g. restitutio visus cæco.

§. 331. Non id omne, cujus possibilitas demonstrari potest, est idcirco probabiliter verum. Sic licet possibile sit, hominem tibi obvium esse contemptorem legum divinarum, & humanarum, quis ex eo probabiliter verum existimet, ipsum talem esse.

§. 332. Quod est probabile, potest esse falsum, & quod improbable, potest esse verum. Cognitio igitur, dum probabilis est, nequit esse certa; neque ex probabili, aut probabilibus potest ulla certa deduci. Sed tamen possunt plures rationes, quæ singulæ insufficientes sunt, constituere unam sufficientem, & sic haberi cognitio certa: verum cessat tum simul probabilitas, & cognitio non est certa ex insufficientibus, sed ex sufficiente ratione clare cognita.

§. 333. Potest unus præ altero videre plures, aut graviore rationes; hinc uni præ altero potest idem esse probabilius; imo potest idem eidem modo esse probabilissimum, & alio tempore improbable, quin adeo falsum: sed hoc ex cognita ratione sufficiente. Sic aliquando probabilissimum est habitum, licere hominibus de magia suspectos ex immersione in aquas vel nocen-

nocentes, vel innocentes declarare, prout super-
natabant, aut demergebantur, quod certo est
falsum, sicut & plura alia.

§. 334. Si dati cujusdam probabilitas ab-
soluta determinanda sit, inquirantur 1. pro dati
possibilitate rationes, aut saltem id efficiatur, ut
constet, dati impossibilitatem non posse demon-
strari. 2. Inquirantur, si fieri possit, rationes
omnes, aut sufficiens ratio una, quæ ad certi-
tudinem dati requiruntur. 3. Cum his confe-
rantur rationes præsentis, ex quarum aut multi-
tudine comparativa, aut pondere comparativo
probabilitas ipsa determinari poterit.

§. 335. Si non possint rationes omnes ad
certitudinem requisitæ detegi, conferatur datum
cum aliis certis, & dispiciatur 1. an iis repu-
gnet, nec ne. 2. An habeat cum principiis
alicui disciplinæ propriis connexionem. 3. An
inter datum, & alia certo cognita detur analo-
gia &c. sic quidam Physici probabile putant,
materiam luminis esse aliquod fluidum subtile
undequaque diffusum ob quandam soni, & lumi-
nis analogiam.

§. 336. Si dati cujusdam probabilitas re-
lativa determinanda sit, quærat 1. dati proba-
bilitas absoluta. 2. Ponatur dati contrarium, &
3. hujus probabilitas absoluta detegatur. 4. Ex-
cessus rationum facta comparatione determina-
bit gradum probabilitatis.

§. 337. Si nec dati, nec ejus contrarii absoluta probabilitas detegi possit, procedatur circa utrumque secundum §. 235.; quæ pro unoquoque detectæ sunt rationes, conferantur, atque ex illis determinetur gradus probabilitatis relativæ.

§. 338. Gradus probabilitatis quandoque calculo determinari possunt. Nam, cum certitudo considerari possit tanquam totum, quod ex clare cognitis rationibus veri sufficientibus enascitur, rationes hæ considerari possunt tanquam partes; & hinc probabilitas potest instar fractionis exhiberi, cujus denominator ostendat veri rationes sufficientes, & numerator rationes præsentis. E. g. Si ad dati, cujusdam certitudinem quatuor homogenæ rationes requirantur, ad sintque tres, erit dati probabilitas $\frac{3}{4}$, & datum simpliciter probabile; si duæ, erit $\frac{2}{4}$, & dubium; si una, erit $\frac{1}{4}$, & improbabile. Sic si e quatuor iter una facientibus, duo forent occisi, esset dubium, an & Titius esset occisus; si vero tres, esset probabile.

§. 339. In iis, in quibus ad plures eventus habetur æqualis dispositio, probabilitas est sicut unitas ad numerum omnium eventuum possibilem. Sic, quod uno tesserae jactu obtenturus sim punctum I., erit $\frac{1}{8}$.

§. 340. Dum eventus omnes posibles determinari possunt, habetur etiam pro uno eo major probabilitas præ altero, quo plures sunt modi, quo prior eventus possibilis est. Sic, si aliquis tribus tesseriis ludat, probabilius est, eum jacturum 10. puncta, quam tria: est enim primum pluribus modis possibile, alterum non nisi uno.

§. 341. Si in legitimo ratiocinio una pars antecedentis sit tantum probabilis, altera certa, conclusio tantum probabilis est. Nam, quando absolute certum non est, duo convenire cum tertio, aut unum convenire, alterum non convenire cum tertio, etiam certum esse non potest, eadem convenire, aut disconvenire inter se (165. 166.).

§. 342. Si utraque pars antecedentis sit probabilis, probabilitas consequentis erit tanta, quanta est probabilitas unius partis imminuta per fallibilitatem alterius partis. Consequens enim de fallibilitate utriusque partis participat, uti ex §. præced. liquet; utriusque autem partis fallibilitas obtinetur, si partis unius probabilitas per fallibilitatem alterius imminuitur. Sit probabilitas unius partis $\frac{9}{10}$, erit fallibilitas illius, sive distantia a certitudine $= 1$. sit alterius partis probabilitas $\frac{8}{10}$, erit fallibilitas illius $= 2$, & probabilitas unius imminuta per fallibilitatem alterius erit $\frac{7}{10}$, cujus fallibilitas est $= 3$; est

autem summa fallibilitatum utriusque partis in antecedente etiam $= 3$.; adeoque ejusmodi conclusionis fallibilitas æquatur summæ fallibilitatum, sive distantiarum a certitudine utriusque præmissæ; & hinc probabilitas ejusmodi conclusionis minor est.

§. 343. In comparatione probabilitatum partium oppositarum utriusque partis probabilitas imminuitur: si enim pro utraque parte sint rationes homogeneæ æquales, utrimque destruitur probabilitas, & oritur dubium (324.); ergo, si istiusmodi rationes sint numero inæquales, partis utriusque probabilitas imminuetur.

§. 344. Diminutio hæc calculo determinatur, si 1. determinetur utriusque partis probabilitas absoluta in fractionibus ejusdem denominatoris. 2. Defectus unius numeratoris a denominatore addatur defectui numeratis alterius, & vicissim. 3. Denominatores addantur sibi invicem. Quæ oriuntur novæ fractiones, determinabunt probabilitatum relativarum (328.) imminutiones. Sit e. g. probabilitas absoluta pro culpa Caji $\frac{1}{8}$, & pro innocentia ejus $\frac{7}{8}$. Defectus a certitudine in fractione prima est $= 1$; addatur hic numeratori fractionis secundæ, & fiet ille $= 9$. Defectus numeratoris fractionis

nis

nis secundæ est = 2, addatur numeratori primæ, & erit hic = 11. Addantur etiam denominatores invicem, & erunt = 20. Proinde novæ fractiones sic stabunt: $\frac{1}{2} \frac{1}{10} \cdot \frac{2}{10}$; eritque pro culpa Caji probabilitas, pro innocentia improbabilitas. Ratio hæc est: Casus unus, in quo momenta pro culpa fallunt, favet innocentia Caji: Vicissim casus duo, in quibus momenta pro innocentia fallunt, favent sententia opposita, ita, ut momenta pro culpa spectari possint, ac si intra 20. casus non fallant 11; & momenta pro innocentia, ac si intra eosdem 20. casus non fallant 9.

§. 345. Si rationes partium oppositarum sint heterogeneæ, ita, ut unius partis probabilitas sit extrinseca, alterius intrinseca (327.), calculo locus non est. Extrinseca enim, & intrinseca probabilitas sibi non opponuntur; adeoque una per se non infringit alteram.

§. 346. Si rationes utrinque sint heterogeneæ, e. g. si probabilitas partis unius fundetur testimonio plurium, qui ea in re infallibiles non sunt; alterius vero partis probabilitas fundetur ratione valde gravi ex ipsa rei natura desumpta, pars prior cedit posteriori. Universim momentum levius cedit graviori, etsi levius ex centum rationibus ita judicatis consurgeret, & gravius nonnisi ex unica.

§. 347.

§. 347. Cognitio ex rationibus est philosophica (18.); hinc & cognitio probabilis, & probabilior est philosophica, sed imperfecta (23.), illa magis, hæc minus. Hanc stude acquirere, ubi certa obtineri non potest. Errares tamen, si tuam probabiliorem certam, & oppositam ejus falsam haberes.

FINIS LOGICAE.

Si.

198/11

107

170

12

69

J. G. G. G.

100
S
a
82
p
y
on
25
vd
un
lin
all
7
2
48
2
C

ly

v

~~1135~~

inlon

ed
rto
m

par

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 8

Centimetres

TIFFEN Color Control Patches

© The Tiffen Company, 2007

Blue	Cyan	Green	Yellow	Red	Magenta	White	3/Color	Black
Light Blue	Light Cyan	Light Green	Light Yellow	Light Red	Light Magenta	White	Light Skin	Light Gray
Dark Blue	Dark Cyan	Dark Green	Dark Yellow	Dark Red	Dark Magenta	White	Dark Skin	Dark Gray

A	1	2	3	4	5	6	M	8	9	10	11	12	13	14	15	B	17	18	19
	R	G	B				W	G		K				C	Y	M			

TIFFEN Gray Scale

© The Tiffen Company, 2007

Philos. 361.

..

mus *f*

